

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

”Kaikkia pitää auttaa, oli papereita tai ei.”

Suomen Punainen Risti ja uuspaperittomat

Soile Koskinen ja Tuire Silvennoinen

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma (210 op)

5 / 2017

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Koulutusohjelman nimi

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Soile Koskinen ja Tuire Silvennoinen	Sivumäärä 65 ja 4 liitesivua
Työn nimi ”Kaikkia pitää auttaa, oli papereita tai ei.” - Suomen Punainen Risti ja uuspaperittomat	
Ohjaava(t) opettaja(t) Tarja Nyman	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Suomen Punainen Risti, Johanna Matikainen	
Tiivistelmä <p>Paperittomien määrä Suomessa on kasvamassa, kun osa kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneista turvapaikanhakijoista jää maahan ilman oleskelulupaa. Paperittomien perus- ja ihmisoikeuksia ei Suomessa tunneta kovin hyvin ja niiden toteutumisessa on ollut puutteita. Suomen Punainen Risti käynnisti syksyllä 2016 paperittomien tueksi monenlaista toimintaa. Opinnäytetyössä kuvataan tuota käynnistymisprosessia tapaustutkimuksen menetelmin.</p> <p>Opinnäytetyössä esitellään turvapaikanhakijoiden ja uuspaperittomien tilanteeseen vaikuttaneita viranomaislinjauksia sekä kolmannen sektorin toimintaa. Punainen Risti auttaa paperittomia erityisesti avustustoiminnan ja vaikuttamistyön kautta. Työtä koordinoi paperittomat -task force eli työryhmä, jonka käynnistymisvaiheista opinnäytetyössä kerrotaan. Lisäksi kartoitetaan paperittomien perustarpeisiin vastaavien paikallisten verkostojen alkuvaiheita ja niiden toimijoiden näkemyksiä verkostotyön kehittämisestä.</p> <p>Opinnäytetyön tarkoitus on tehdä näkyväksi tietoa ja toimintaa, jota voidaan käyttää paperittomia tukevan työn kehittämiseen. Järjestötyön kannalta kiinnostavaa on kuvata, miten uutta toimintaa käynnistetään. Työn muut keskeiset huomiot koskevat mm. järjestöjen vaikuttamistyön keinoja ja tavoitteita. Järjestöjen kannattaa vaikuttamistyössään pyrkiä siihen, että viranomaiset huolehtivat perusoikeuksien toteutumisesta ja suuri yleisö saa tietoa siitä, miksi paperittomia autetaan. Paperittomuuteen tulee samalla etsiä kestäviä ratkaisuja ihmisoikeussopimuksia noudattavalla turvapaikka- ja maahanmuuttopolitiikalla.</p>	
Asiasanat maahanmuuttopolitiikka , maahanmuutto , paperittomat henkilöt , oleskeluluvat , pakolaiset	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Name of the Degree Programme

ABSTRACT

Author Soile Koskinen and Tuire Silvennoinen	Number of Pages 65 (4)
Title The Finnish Red Cross and undocumented migrants	
Supervisor Tarja Nyman	
Subscriber and/or Mentor the Finnish Red Cross, Johanna Matikainen	
Abstract <p>The number of undocumented migrants in Finland is expected to soar in 2017 after many of the rejected asylum seekers remain in Finland. Undocumented migrants are in a vulnerable situation and face considerable barriers in accessing services. The Finnish Red Cross has taken to assist this new group of undocumented people.</p> <p>Based on interviews, internal documents and recent research, the thesis used the case study approach to describe the Finnish Red Cross activities for undocumented migrants. The thesis illuminates the societal context, legal framework and recent third sector activities addressing the situation. The Finnish Red Cross supports undocumented migrants primarily through humanitarian aid and advocacy work. A task force was set up to coordinate the work on the national level. Some 20 local networks have provided basic services for undocumented migrants around Finland. Municipal, NGO and parish employees active in those networks were interviewed for their ideas on developing the work.</p> <p>The main purpose of the thesis was to describe the initiation phase of a new activity. Key conclusions relate to goals and means of NGO advocacy work. Officials should assume responsibility and provide basic services for undocumented people. The general public needs information on why it is important to help the undocumented. Asylum and immigration policies that comply with human rights agreements are key to developing long term solutions.</p>	
Keywords Finnish Red Cross, asylum seekers, undocumented, NGO, humanitarian aid, human rights, task force, network.	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
1.1 Matka uuspaperittomuuteen	6
1.2 Lähestymistapana tapaustutkimus	7
1.3 Työn rakenne	8
2 UUSPAPERITTOMAT SUOMESSA	8
2.1 Paperiton, uuspaperiton, turvapaikanhakija, pakolainen	8
2.2 Elämä ilman oleskelulupaa Suomessa	10
2.3 Uhri vai rikollinen? Oikeuksia vai ei?	11
2.4 Paperittomien tukeminen	14
3 LAIT JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ MUUTTUVAT	16
3.1 Lakimuutokset	16
3.2 Viranomaisten ohjeistuksia paperittomuudesta	17
3.3 Kolmannen sektorin reaktioita muutoksiin	19
3.4 Kuntien linjauksia	20
4 SUOMEN PUNAINEN RISTI JA PAPERITTOMAT	21
4.1 Suomen Punainen Risti	22
4.2 Punaisen ristin lähtökohtia paperittomien auttamiseen	23
4.3 Punaisen Ristin EU-toimiston suosituksista	24
4.4 Paperittomat -task force	25
5 KOHTI PAPERITTOMAT -TASK FORCEN TOIMINNAN KUVAUSTA	26
5.1 Opiskelijana task forcessa	26
5.2 Aineistona järjestön sisäiset dokumentit	27
5.3 Asiantuntijahaastattelut	27
5.4 Task forcen prosesseista ja tiedolla johtamisesta	29
6 PAPERITTOMAT -TASK FORCEN TEHTÄVÄT JA TAVOITTEET	30
6.1 Tiedonvälitys ja koulutus	31
6.2 Vaikuttaminen ja viestintä	35
6.3 Avustustoiminta	38
7 MITEN JA MIKSI VERKOSTOJA TUTKITTIIIN	41
7.1 Tarve verkostojen tutkimiselle	41
7.2 Aineisto, rajaukset ja eteneminen	41
7.3 Haastatteluaineisto ja kysymykset	42
8 PAPERITTOMIEN TUKIVERKOSTOT SUOMESSA	43
8.1 Valtakunnallinen verkosto syntyy 2010-luvun taitteessa	44
8.2 Kunnat, järjestöt ja seurakunnat käynnistävät verkostoja syksyllä 2016	45
8.3 Kaksikymmentä verkostoa: jäsenet ja palvelut	46
9 VERKOSTOJEN KOKEMUKSIA JA KEHITTÄMISTARPEITA	47
9.1 Uuspaperittoman polku palveluihin ja toimijoiden työnjako	48
9.2 Verkostojen kehittämistarpeita	50
9.3 Suositukset	52

10 LOPUKSI	54
10.1 Pohdintaa ja ehdotuksia	54
10.2 Työn onnistuminen ja eettisyys	56
10.3 Ammattieettiset kysymykset	58
LÄHTEET	60
LIITTEET	66

1 JOHDANTO

Opinnäytetyössä tarkastellaan Suomen Punaisen Ristin vuonna 2016 käynnistämää työtä paperittomien tueksi. Työn tilaaja on Suomen Punainen Risti (SPR) ja työn on tarkoitus tukea SPR:n paperittomia koskevan toiminnan kehittämistä. Lukijalle haluamme tarjota mahdollisuuden tutustua paperittomia tukevaan työhön Suomessa.

Paperittomien tukeminen on yhteiskunnallisesti ja järjestöalalle ajankohtainen aihe. Kunnat ja kolmas sektori ovat syksystä 2016 lähtien lisänneet verkostomaista yhteistyötä paperittomiksi päätyvien turvapaikanhakijoiden perusoikeuksien turvaamiseksi. Järjestöt ja seurakunnat ovat olleet palvelujen tuottajina ja vaikuttajina asiassa aktiivisia. Olemme olleet opiskelijoina Suomen Punaisen Ristin syksyllä käynnistyneessä paperittomia tukevassa toiminnassa. Opinnäytetyömme yksi tarkoitus onkin pukea sanoiksi tämän puolen vuoden aikana oppimiamme asioita.

1.1 Matka uuspaperittomuuteen

Vuonna 2015 Suomesta haki turvapaikkaa 32 476 ihmistä - lähes kymmenkertainen määrä aiempiin vuosiin nähden (Jauhiainen 2017, 5). Turvapaikanhakijoiden suuri määrä käynnisti maassa mittavan vastaanotto-operaation. Se oli myös Punaisen Ristin suurin yksittäinen voimanponnistus viime sotien jälkeen. Maassa toimi enimmillään 170 vastaanottokeskusta, joista 107 oli SPR:n vetämiä. (Avun maailma 2017, 20).

Turvapaikan tai muun oleskeluluvan saamisen ehtoja Suomeen on kahden vuoden sisällä kiristetty (Jauhiainen 2017, 5) ja merkittävä osa turvapaikanhakijoista on saanut tai saamassa hakemukseensa kielteisen päätöksen. Vastaanottopalvelujen päättyessä monella on edessään vaikea valinta. Osa ei halua tai uskalla palata lähtömaahansa, vaan jää Suomeen ilman laillista oleskeluoikeutta. Viranomaiset eivät voi palauttaa ihmisiä vasten tahtaan sellaisiin maihin, joihin Suomella ei ole palautussopimusta. Maahan

jäävistä tulee paperittomia, jolloin heidän oikeutensa mm. työskennellä tai saada julkista terveydenhuoltoa päättyy. He jäävät varjokansalaisiksi maahan, jonka olivat toivoneet ottavan heidät vastaan ja turvaan pakolaisina.

Paperittomien kysymys kytkeytyy globaaleihin kehityskulkuihin, joista kukaan ei pysty erottamaan itseään. Sodan ja konfliktien aiheuttamat väestöliikkeet ja yhteiskunnallinen eriarvoisuus haastavat meidät kehittämään asiantuntemustamme edelleen ja etsimään ongelmiin uusia ratkaisuja. Valmistuvina yhteisöpedagogeina haluamme olla vahvistamassa sellaista järjestökentän ja muiden toimijoiden yhteistyötä, joka rakentaa konkreettisin teoin ihmisoikeuksien toteutumisesta huolehtivaa yhteiskuntaa.

1.2 Lähestymistapana tapaustutkimus

Opinnäytetyömme lähestymistapa on tapaustutkimus. Tapaustutkimukselle on ominaista, että pyritään selvittämään jotain, mikä ei entuudestaan ole tiedossa mutta joka vaatii lisävalaisua (Laine ym 2007, 10). Tarkastelun kohteena on tyypillisesti yksittäinen tapaus, tilanne tai prosessi (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b). Pyrimme tuomaan yksittäisestä ilmiöstä esiin useita menetelmiä yhdistämällä sellaisia piirteitä, jotka olisivat muuten jääneet järjestössä tapahtuvien nopeiden muutosten varjoon.

Pyrimme kuvailemaan Punaisen Ristin paperittomia tukevan toiminnan käynnistymistä yksityiskohtaisesti ja tarkastelemme sitä kahdesta eri näkökulmasta käsin: ensin kuvailemme paperittomat -task forcen prosesseja ja sitten paperittomien tukiverkostoja. Aineistona käytämme SPR:n kahden piirikyselyn tuloksia ja muuta järjestön viestintää. Täydennämme tietoja SPR:n asiantuntijoiden, viiden paikallisen verkoston toimijan sekä valtakunnallisen verkoston koordinaattorin haastatteluilla. Aineiston avulla kuvaamme paperittomien auttamiseen liittyviä ilmiöitä ja kokemuksia, joita peilaamme aiheesta julkaistuun kirjallisuuteen, raporteihin ja uutisiin.

1.3 Työn rakenne

Olemme kirjoittaneet työn yhdessä, mutta tarkastelemme syvemmin kahta eri toiminnan muotoa: Tuire kuvailee Punaisen Ristin paperittomia auttavan toiminnan käynnistämistä sanoittamalla järjestön sisäisiä prosesseja ja Soile esittelee niitä paikallisia paperittomia tukevia kuntien ja kolmannen sektorin toimijoiden muodostamia verkostoja, joissa Punainen Risti on ollut mukana.

Ensimmäisissä luvuissa taustoitamme paperittomuutta ilmiönä ja asetamme Suomen Punaisen Ristin paperittomia tukevaa työtä yhteiskunnalliseen kontekstiin kertomalla työhön vaikuttavista viranomaislinjauksista, muiden järjestöjen näkemyksistä ja Punaisen Ristin lähtökohdista paperittomien auttamiseen. Näiden lukujen tarkoitus on perustella lukijalle sekä Punaisen Ristin toimintaa paperittomien auttamiseksi että työmme yhteiskunnallista ajankohtaisuutta. Tavoitteena on, että näiden lukujen myötä lukijalla olisi myös alustava käsitys sekä paperittomien parissa työskentelevien tahojen työstä että työhön vaikuttavista säädöksistä.

Viides ja kuudes luku johdattavat lukijan Punaisen Ristin paperittomia koskevaa työtä koordinoivan työryhmän, syksyllä 2016 asetetun task forcen, toimintaan. Luvuissa kerrotaan, mitä keskeisiä tavoitteita task forcella on ollut ja annetaan esimerkkejä siitä, miten task force on tähän mennessä tavoitteitaan edistänyt.

Luvuissa 7-8 syvennytään paperittomia tukeviin verkostoihin Suomessa. Luvussa 9 kerrotaan, mitä kokemuksia ja kehittämistarpeita verkostoissa aktiiviset työntekijät toivat esiin. Luvussa 10 pohdimme työn onnistumista ja eettisyyttä erityisesti ammattialaamme peilaten ja esitämme muun muassa ehdotuksia paperittomien parissa tehtävän työn kehittämiseksi.

2 UUSPAPERITTOMAT SUOMESSA

2.1 Paperiton, uuspaperiton, turvapaikanhakija, pakolainen

Paperittomilla (eng. undocumented/irregular migrants) tarkoitetaan ihmisiä, joilta puuttuu laillinen oleskeluoikeus siinä valtiossa, jossa he elävät, ja joiden oleskelu ei ole maan viranomaisten hyväksymää. Paperiton-termille on kuitenkin monta eri määritelmää. Käsitettä ei ole määritelty laissa tai asetuksissa, eikä paperittomuutta koskevaa erillistä lainsäädäntöä ole (Gadd 2017, 134). Helsingin kaupunki, Kela, Terveystieteiden- ja hyvinvoinnin laitos sekä Paperittomat-hanke määrittelevät paperittomuuden vain pienin eroavaisuuksin. Yhteistä ovat seuraavat tekijät:

- Henkilö on maassa ilman oleskelulupaa ja kotoisin muualta kuin EU- tai Eta-valtiosta tai Sveitsistä. Hänellä ei ole vakuutusturvaa sairauden tai sairaanhoidon varalle.
- Muualta kuin EU- tai Eta-valtiosta tai Sveitsistä tulleen henkilön oleskeluluvan tai viisumin edellytyksenä on ollut yksityinen sairausvakuutus, mutta vakuutusturva on päätynyt tai se ei ole kattava.
- Henkilö on EU-kansalainen, jolla ei ole vakuutusturvaa sairauden tai sairaanhoidon varalle (Helsingin kaupunki 2017b, THL 2017, Hoitopaikanvalinta.fi 2017).

Moni Suomeen tullut paperiton on siis ensin tullut maahan laillisesti esimerkiksi työn tai opiskelun kautta, ja oleskeluluvan vanhennuttua jäänyt maahan. Suomessa on myös paperittomien kanssa rinnasteisessa asemassa olevia ihmisiä, joilla on oikeus oleskella Suomessa, mutta ei oikeutta sosiaali- ja terveystalouteen. Paperittomuudella ei viitata henkilöllisyystodistuksen tai passin puuttumiseen. (Paperittomat-hanke 2017a)

Uuspaperiton on uusi suomen kielen termi, jonka käyttö ei ole vielä täysin vakiintunut. Termillä viitataan yleisesti henkilöihin, jotka oleskelevat Suomessa ilman lupaa, ja joita viranomaiset eivät voi käännäyttää tai karkottaa kotimaahansa (Gadd 2017, 133). Käsitteellä viitataan useimmiten Suomessa kielteisen

päätöksen saaneisiin turvapaikanhakijoihin, joiden lähtömaihin Suomella ei ole palautussopimusta (emt). Suuri osa Suomeen vuoden 2015 aikana saapuneista turvapaikanhakijoista tuli Irakista, jonka kanssa Suomella ei ole palautussopimusta. Ihmisen päätyminen turvapaikanhakijasta uuspaperittomaksi on kuvattu kaaviona Suojattomat-hankkeen loppuraportissa (HDL 2017, 11). Tekstissä käytämme enimmäkseen sanaa paperiton, jolloin se kattaa myös uuspaperittomat.

Turvapaikanhakija on henkilö, joka hakee kansainvälistä suojelua vieraasta valtiosta. Turvapaikanhakijat eivät ole paperittomia, sillä heillä on lupa oleskella Suomessa turvapaikkahakemuksen käsittelyn ajan (Paperittomat-hanke 2017). Turvapaikanhakijoiden vastaanottoa säätelee oma lainsäädäntönsä, jossa on määritelty heille kuuluvat oikeudet (Pakolaisneuvonta 2017b). Mikäli turvapaikanhakija saa Maahanmuuttovirastolta kielteisen päätöksen, hän voi valittaa päätöksestä hallinto-oikeuteen. Jos hallinto-oikeus ei muuta päätöstä, uuden valituksen voi tehdä vain, mikäli korkein hallinto-oikeus myöntää luvan, ja tämä on harvinaista. (Pakolaisneuvonta 2017a). Turvapaikanhakijan status muuttuu paperittomuudeksi, jos hän ei poistu maasta vapaaehtoisesti käännättämispäätöksen ollessa täytäntöönpanokelpoinen (HDL 2017, 6). Jos taas turvapaikanhakijalle myönnetään turvapaikka, hän saa *pakolaisaseman*. Pakolaisiksi kutsutaan myös kiintiöpakolaisina Suomeen tulleita sekä edellä mainittujen perheenjäseniä, jotka ovat saaneet oleskeluluvan perhesiteen perusteella (Maahanmuuttovirasto 2017a).

2.2 Elämä ilman oleskelulupaa Suomessa

Ilman oleskeluoikeutta Suomessa ihminen ei lain mukaan saa opiskella oppilaitoksessa tai tehdä työtä. Hänellä ei ole oikeutta sosiaaliturvaan, julkiseen terveydenhuoltoon eikä vakuutuksiin. Ilman suomalaista henkilötunnusta on vaikeaa asioida esimerkiksi virastoissa, pankeissa tai sairaaloissa (Helsingin kaupunki 2017a). Lisäksi paperiton saattaa joutua piileskelemään viranomaisilta käännätyksen tai karkotuksen pelossa. Paperiton joutuu siis järjestelemään elämänsä yhteiskunnan ulkopuolella. Kun monet toiminnot aina elokuvan vuokraamisesta hotellissa yöpymiseen vaativat jonkinlaisen tunnistautumisen tai kir-

jautumisen, paperittomuus sulkee ihmisen suuren osan palveluista ulkopuolelle (Gadd 2017, 139). Tuolloin hän on herkästi riippuvaisessa suhteessa esim. tuttaviiinsa, sukulaisiinsa ja pimeitä töitä tarjoaviin työnantajiin. Jos elämä paperittomana on näin vaikeaa, miksi kukaan valitsee elää marginaalissa? Kielteinen oleskelulupapäätös ei tarkoita sitä, että ihmiseltä poistuisivat halut tai tavoitteet elää Suomessa, toteaa Katri Gadd (2017, 138) ja esittää, että paperittomien elinoloja Suomessa tulisi tutkia selvittämällä heidän tavoitteitaan, rajoitteitaan ja muita elämisen edellytyksiä tarkemmin. Diakonissalaitoksen Suojattomat-hankkeessa on kohdattu myös paperittomia, jotka ovat asuneet Suomessa jopa yhdeksän vuotta tilapäisen oleskeluluvan turvin, ja joita ulkomaalaislain viimeaikaisten muutosten myötä uhkaa karkotus (HDL 2017, 19). Mikäli koko perheen elämä on rakennettu Suomeen, lapset käyvät koulua Suomessa eikä lähtömaassa ole jäljellä tukiverkostoja, paluu voi tuntua mahdottomalta ajatukselta. Nämä ovat vain esimerkkejä siitä, miksi paperittomana eläminen voi tuntua parhaalta ratkaisulta monen huonon vaihtoehdon joukosta.

Vaikka ihmisten tilanteet ovat erilaisia, on selvää, että virallisen yhteiskunnan ulkopuolelle joutuminen tuo merkittäviä uhkia ihmisen hyvinvoinnille. Ruotsissa on sosiaalityöntekijöitä haastatteleamalla tutkittu paperittomuuden aiheuttamia ongelmia. Sosiaalityöntekijät ovat kohdanneet maahanmuuttajia, jotka on pakotettu matalapalkkaiseen työhön ja joita on pahoinpidelty ja hyväksikäytetty. Riskeihin lukeutuu mm. köyhyys, kodittomuus ja prostituutioon ajautuminen (Jönsön 2014, 40). Yhteiskunnan ulkopuolelle suljetuksi tuleminen ja luottamuksen menettäminen virallisiin tahoihin on henkisesti vahingollista yksilölle. Kokonaisen ihmisryhmän huono-osaisuuden lisääminen ei myöskään edistä yhteiskunnan rauhaa.

2.3 Uhri vai rikollinen? Oikeuksia vai ei?

Sanat, joita käytämme ihmisten ja ilmiöiden kuvailuun, vaikuttavat siihen miten ne ymmärrämme. Tämä tulee harvinaisen selväksi kun seuraa keskustelua, jota Suomessakin käydään ilman oleskelulupaa elävistä siirtolaisista. Poliisi ja sisäasiainministeriö puhuvat "laittomasti maassa oleskelevista" (Gadd 2017, 134). Toinen, jyrkempi termi on "laiton maahanmuuttaja". Laiton-termin käyttö ihmis-

ten yhteydessä on saanut osakseen kritiikkiä, sillä "laittomuus" herättää huolestuttavia ja rikollisuuteen liittyviä mielikuvia. Asianmukaisten dokumenttien puute ei vielä tee ihmisestä laitonta, vaikka ilman lupaa Suomessa oleskelevat ihmiset kylläkin rikkovat maamme ulkomaalaislain säännöksiä (Lehdonmäki 2011). Ihmisoikeusnäkökulmaa korostavat toimijat käyttävät järjestelmällisesti sanaa "paperiton". Määritelmien ristiriidat heijastavat keskustelun kahtiajakautuneisuutta. Paperittomien ihmisoikeuksien toteutumista edistävä PICUM-järjestö perustelee terminologiaesitteessään (2014) sitä, miksi laitton on lainopillisesti virheellinen ja ihmisiä epäinhimillistävä sana. Se myös hankaloittaa keskustelua maahanmuuttoa koskevista laeista ja käytännöistä. STT:n ohjeistuksen mukaan voi olla tarpeen kertoa, että ihminen on pyrkinyt maahan laittomasti, jolloin ihmistä voi kuvata sanoilla maahanpyrkijä tai maahantulija. Sen sijaan sanaa laitton ei voi käyttää kuvaamaan ihmistä, vaan tulisi käyttää sanaa paperiton (STT 2017).

Paperittomista puhutaan paljon, mutta heidän oma äänensä kuuluu harvemmin. Paperittoman oma kokemus tai identiteetti ei välttämättä istu siihen tarinaan, jota heistä kerrotaan. Paperittomat eivät myöskään välttämättä ole aina ulkomaalaisia. Neuvostoliiton hajoamisen myötä Virossa ja Latviassa arvellaan nykyään asuvan 370 000 ihmistä, joilta puuttuu kansalaisuus (ENS 2017). Maailmassa arvellaan elävän yli 10 miljoonaa ihmistä, ja Euroopassa 600 000 ihmistä, joilta puuttuu laillinen side mihinkään valtioon (ENS 2017).

Ruotsalaisten sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä paperittomista analysoinut Jönsson (2014, 41-42) toteaa, että paperittomista maahanmuuttajista keskusteltaessa päädytään helposti toistamaan kahta diskurssia. "Uhridiskurssissa" korostetaan paperittomia uhreina, jotka lähtevät kehittymättömien kotimaidensa ongelmia pakoon ja tarvitsevat suojan lisäksi länsimaista koulutusta ja kehitystä. "Laittomuusdiskurssissa" heidät nähdään itsessään lähes rikollisina, sillä he oleskelevat maassa laittomasti ja ovat itse vastuussa tekemästään huonosta valinnasta. Uhridiskurssi liitetään usein naisiin ja lapsiin, kun taas laittomuusnäkökulma liitetään miehiin. Turvapaikanhakijoista käytetään paljon myös metaforia, jotka rinnastavat ihmiset hallitsemattomiin vesimassoihin, hyönteisiin tai vihollisarmeijoihin (Shariatmadari 2015). Sanat ovat ensimmäinen keino, jolla ihmisryhmästä tehdään vähän vähemmän inhimillinen.

Ihmisoikeussopimukset ovat keskeinen sitoumus, jotka suojelevat myös paperittomia. Ihmisoikeudet kuuluvat meille kaikille, oikeudellisesta asemastamme riippumatta. Ne on kirjattu sekä kansainvälisiin sopimuksiin että paikallisesti voimassaolevaan lainsäädäntöön (YK-liitto 2017) ja siten myös Suomi on sitoutunut edistämään ihmisoikeuksien toteutumista. Suomen perustuslaissa todetaan, että

Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. -- Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Perustuslaki, § 19 & 22.

Lait ja sopimukset takaavat kaikille oikeuden majoitukseen, välttämättömään toimeentuloon, terveydenhuoltoon ja lapsille oikeuden perusopetukseen. On ensiarvoisen tärkeää, että paperittomia tukevat toimijat lisäävät tietoisuutta ihmisoikeusperustasta ja paperittomien perusoikeuksien heikosta toteutumisesta. Tätä työtä helpottamaan PICUM on koonnut yhteen keskeisiä säädöksiä, jotka määrittelevät paperittomien oikeuksia Euroopassa ja kansainvälisesti (PICUM 2007).

Miksi ihmisoikeuksien takaama perusturva on niin monelle niin vaikea saavuttaa, vaikka ne on kirjattu lukuisiin lakeihin ja sopimuksiin? "Ihmisoikeudet on tarkoitettu niille, jotka eivät pääse näiden oikeuksien piiriin", toteaa sosiaaliantropologi ja siirtolainen Shahram Khosravi (2013). Hän lähestyy kysymystä filosofi Hannah Arendtin kautta, joka käsitteli YK:n ihmisoikeusjulistuksen keskeisiä ongelmia teoksessaan Totalitarismin synty (1951). Arendtin mukaan ihmisoikeuksien julistuksen perustava ongelma on sen riippuvuus kansallisvaltiojärjestelmästä. Ihmisoikeuksien perustana toimivat kansalaisten oikeudet, jolloin ne voivat toteutua vain kansallisvaltioiden kautta. Ihmisoikeudet eivät tue ihmistä, joka on valtioiden välillä, valtioton. Valtioton ihminen nähdään toki kansallisvaltiojärjestelmän sisällä tilapäisenä poikkeuksena, mutta monelle se on vuosia kestävä, jopa pysyvä tila. Kun ihminen on valtioton, hän on myös paikaton, tarkoitukseton, ylijäämä. Kansalaisuutta vailla oleva ihminen voidaan helpommin epäinhimillistää ja tehdä luonnottomaksi. (Khosravi 2014) Juutalainen Arendt menetti kansalaisuutensa ja joutui pakenemaan natsi-Saksasta, ja hänen huo-

mionsa kansalaisuuden rajoitteista ovat edelleen yhtä ajankohtaisia. Iranista paennut Khosravi kohtasi pitkällä matkallaan paljon muita paperittomia siirtolaisia, joiden uskomattomia kohtaloita hän on kirjannut teokseensa "Laiton" matkaja (Khosravi 2013). Eräs Paperittomat-teokseen (Viitanen 2010) haastatelluista siirtolaisista toteaa, että ihminen joka ei ole kokenut vaikeuksia, ei voi ymmärtää toisen vaikeuksia. Siirtolaisina eläneet ihmiset ovat kirjoittaneet paljon kauno- ja tietokirjallisuutta, jonka kautta myös ikänsä laillisena elänyt ihminen voi lisätä ymmärrystään paperittomuuden kokemuksista.

2.4 Paperittomien tukeminen

Siirrytään jälleen lähemmäs nykyhetkeä Suomessa ja mietitään, mitä paperittomaksi joutuva ihminen elääkseen tarvitsee. Vastaanottokeskuksista poistettavilla paperittomilla on tarve saada ainakin majoitusta, ravintoa, toimeentuloa, terveydenhuoltoa, psykososiaalista tukea ja oikeudellista neuvontaa. Tässä aluvussa kerromme lyhyesti myös, miten näihin muun muassa on pyritty vastaamaan.

Suojattomaksi joutunut ihminen tarvitsee turvallisen paikan yöpyä. Seurakunnat, järjestöt ja kunnat ovat järjestäneet hätämajoitusta, keskitalvella 2016-2017 myös kirkot avattiin majoitustiloiksi kodittomille (Raudaskoski 2016). Sekä Punaisen Ristin piirien että Diakonissalaitoksen Suojattomat-hankkeen kokemusten mukaan hätämajoitukseen on kuitenkin varsinkin Helsingissä hakeutunut vain vähän uuspaperittomia. Tälle on esitetty monia syitä. Uuspaperittomien lukumäärä oli talvella vielä kohtuullinen, sillä suurin osa turvapaikkaprosesseista oli vielä kesken. Ihmisten on arveltu yöpyvän tuttaviensa luona. Pelko viranomaisia kohtaan saattaa ehkäistä hätämajoitukseen hakeutumista. Lisäksi, jos ihmiselle on kertynyt omaisuutta, hätämajoitus osoittautuu hankalaksi, sillä majoituksesta tulee poistua joka aamu eikä sinne voi yleensä jättää tavaroita. Helsingin Diakonissalaitos suosittaa, että hätämajoitus, päiväkeskus sekä ohjaus ja neuvonta sijaitsisivat samassa paikassa (HDL 2017, 28).

Turvapaikanhakijan oikeus terveystalviin päättyy vastaanottopalvelujen päättyessä. Ilman oleskelulupaa ja kuntapaikkaa oleva ihminen on oikeutettu

ainoastaan kiireelliseen hoitoon, ja häneltä pyritään perimään kiireellisen hoidon kustannukset täysimääräisinä (STM 2017, 2). Kiireelliseksi hoidoksi ei yleensä ole katsottu esimerkiksi neuvolapalveluita tai vakavienkaan kroonisten sairauksien hoitoa (Paperittomat-hanke 2017b). Ruotsissa tuli vuonna 2013 voimaan laki, jonka mukaan terveydenhoitoa, mukaan lukien hammashoitoa, tulee tarjota myös ilman oleskelulupaa maassa asuville ihmisille samojen kriteerien mukaan kuin turvapaikanhakijoille (Kuntalehti 2016). Suomessa paperittomien terveydenhuollon tilanne on herättänyt arvostelua. Sen nähdään olevan ristiriidassa terveydenhuoltoalan henkilöstön eettisten ohjeistusten, perustuslain sekä useiden ihmisoikeussopimusten kanssa (Paperittomat 2017 b). Paperittomien klinikka Global Clinic paikkaa järjestelmän puutteita vapaaehtoisten lääkärin ja hoitajien voimin, ja se on auki yleensä kerran viikossa. Global Clinicillä on vastaanotot Helsingissä, Joensuussa, Tampereella, Turussa, Oulussa ja Lahdessa (Global Clinic 2017). Terveydenhuollon käännteistä kerrotaan lisää luvuissa 8.1.

Paperittomilla on suuri tarve psykososiaaliselle tuelle, kerrotaan Diakonissalaitoksen tuoreessa raportissa (HDL 2017). Psykososiaalisella tuella tarkoitetaan laajasti sosiaali- ja terveydenhuollon työtä, jossa kohteena ovat sekä psyykkiset että sosiaaliset kysymykset (Pihlaja 2008, 23). Sanaa käytetään paikoin rinnasteisesti henkisen tuen kanssa, jonka tavoitteena on auttaa ihmistä toipumaan kokemistaan kriiseistä ja katastrofeista ja vähentää kriisin kielteisiä psykososiaalisia jälkivaikutuksia (SPR 2017d). Moni turvapaikanhakija on traumatisoitunut kotimaansa poikkeustilasta, pitkäkestoisesta stressistä ja pakolaismatkan kokemuksista. Uuspaperittoman kohdalla pahoinvointiin yhdistyy kielteisten päätösten aiheuttama shokki ja pelko pakkopalautuksesta (HDL 2017, 25-26). Myös Punaisen Ristin teettämässä piirikyselyssä osa piireistä raportoi tammi-kuussa, että masentuneisuus, näköalattomuus, pelkotilat ja mielenterveyden ongelmat ovat turvapaikanhakijoiden keskuudessa yleistyneet. Ainakin Psykologien Sosiaalinen Vastuu ry osallistuu paperittomien klinikalla tehtävään työhön mm. arvioimalla psyykkisen tuen ja akuuttihoitoon tarvetta (PSV 2017). Lisäksi seurakuntien ja järjestöjen vapaaehtoisilla on väistämättä jonkinlainen rooli myös henkisen tuen antamisessa. Vapaaehtoisten kouluttaminen ja heidän omasta hyvinvoinnistaan huolehtiminen on erityisen tärkeää, kun ollaan tekemisissä paperittomuuteen liittyvien vaikeiden asioiden ja elämäntilanteiden kanssa.

Myös oikeudelliselle neuvonnalle on paljon enemmän kysyntää kuin tarjontaa (Korniloff 2017). Se, että turvapaikanhakijoita tuli ennennäkemättömän paljon maahan ja samaan aikaan turvapaikanhakijoiden oikeusturvaa heikennettiin, on johtanut ikäviin tuloksiin. Suojattomat-hankkeen loppuraportista ilmenee, että uuspaperittomat eivät usein ymmärrä, mitkä heidän oikeutensa ovat turvapaikkaprosessin aikana sekä kielteisen päätöksen jälkeen (HDL 2017, 24-25). Tarvetta on siis yhtä aikaa sekä paperittomuudesta että turvapaikkaprosessista neuvomiselle. Vaikka rahoitusta saataisiinkin, se ei välttämättä automaattisesti johda hyvään neuvontaan, sillä ala vaatii lakimieheltäkin erikoistumista (Korniloff 2017). Tällä hetkellä ainoa paperittomille ammattimaisesti maksutonta oikeudellista neuvontaa tarjoava asiantuntijajärjestö on Pakolaisneuvonta ry. Seuraava luku käsittelee niitä lakimuutoksia ja säädöksiä, jotka vaikuttavat turvapaikanhakijoiden ja paperittomien asemaan Suomessa.

3 LAIT JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ MUUTTUVAT

3.1 Lakimuutokset

Paperittomuus on nimenomaan oikeudellisista asioista johtuva ilmiö, joten on tärkeää ymmärtää, millaisia säädöksiä sen taustalla on. Paperittomien määrän kasvuun ovat vaikuttaneet merkittävästi viime vuosina tehdyt muutokset Suomen lakiin. Erityisesti siihen on vaikuttanut heinäkuussa 2015 tehty muutos tilapäiseen oleskelulupaan maasta poistumisen estymisen perusteella (Ulkomaalaislaki § 51). Lakiuudistuksen myötä kielteisen turvapaikkapäätöksen saanut henkilö ei voi enää saada väliaikaista turvapaikkaa, vaan hänet ohjataan vapaaehtoisen paluun piiriin (Paperittomat-hanke 2015). Viranomaiset eivät kuitenkaan voi palauttaa kaikkia vasten tahtaan, koska Suomella ei ole kaikkien maiden kanssa palautussopimuksia. Näissä tapauksissa henkilöt jäävät Suomeen paperittomiksi (Helsingin Diakonissalaitos 2017, 9). Esimerkiksi Helsingin Diakonissalaitos ja Suomen Mielenterveysseura ovat vedonneet tilapäisen oleskeluluvan palauttamiseksi lakiin (Helsingin Diakonissalaitos 2017; Suomen Mielenterveysseura 2017).

Toinen paperittomien oikeuksien kannalta kyseenalainen lakiuudistus hyväksyttiin eduskunnassa joulukuussa 2016. Tuolloin ulkomaalaislain 120. pykälään tehtiin asumisvelvollisuutta koskeva muutos:

Jos 118–120 §:ssä tarkoitetut turvaamistoimet eivät ole riittäviä, kansainvälistä suojelua hakenut ulkomaalainen voidaan määrätä asumaan nimetyssä vastaanottokeskuksessa ja ilmoittautumaan siellä yhdestä neljään kertaa vuorokaudessa.

Vastaanottokeskukset veloitetaan lakiuudistuksessa lisäksi ilmoittamaan asumisvelvollisuuden laiminlyönnistä. Suomen Punainen Risti vastusti ulkomaalaislain muutosta tältä osin ja lausui asiasta 18.5.2016. Lausunto otettiin huomioon asumisvelvollisuutta (120a§) koskevassa hallituksen esityksessä eduskunnalle seuraavasti:

Suomen Punainen Risti katsoi lausunnossaan, että asumisvelvollisuus rajoittaisi henkilöiden perusoikeuksia siinä määrin, että tällaisen julkisen tehtävän hoitaminen olisi omiaan vaarantamaan Punaisen Ristin aseman riippumattomana avustusjärjestönä. Järjestö katsoi, ettei se voisi periaatteidensa mukaisesti ottaa tällaista tehtävää hoidettavakseen. Vaikka Punainen Risti ylläpitää Suomessa monia vastaanottokeskuksia, Punaisen Ristin kantaa ei pidetä kovin ongelmallisena, sillä asumisvelvollisuus voidaan tarvittaessa määrätä vastaanottokeskukseen, jota ylläpitää jokin muu toimija.

Osa lakiuudistuksista on siis ristiriidassa Punaisen Ristin avustustyötä ohjaavien periaatteiden kanssa. Luvussa viisi kerromme Punaisen Ristin riippumattomuudesta ja muista paperittomien auttamiseen vaikuttavista lähtökohdista lisää.

3.2 Viranomaisten ohjeistuksia paperittomuudesta

Maahanmuuttovirasto antoi elokuussa 2016 vastaanottokeskuksille ohjeen vastaanottopalveluiden päättymisestä. Jos vastaanottokeskuksen asiakas tekee 30 päivän aikana hakemuksen vapaaehtoisen paluun ohjelmaan pääsemiseksi, vastaanottopalvelut jatkuvat enintään 90 päivää hakemuksen tekemisestä. Lisäksi ohje antaa suuntaviivoja vastaanottokeskuksen johtajan harkinnalle jatkaa palveluja erityisen henkilökohtaisen syyn vuoksi (Migri 2016). Paperittomat-

hanke kritisoi ohjetta siitä, että se olettaa asiakkaan turvautuvan vapaaehtoisen paluun järjestelmään, jos vastaanottopalvelut lakkaavat. Hankkeen kokemus osoittanut, että päätökseen mahdollisesta paluusta vaikuttavat kuitenkin ennen kaikkea perheen olinpaikka ja lähtömaan turvallisuustilanne. Se piti ohjetta myös perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta kyseenalaisena (Paperittomat-hanke 2016b).

Kuvio 1: Keskeiset paperittomien palveluihin vaikuttaneet linjaukset kronologisessa järjestyksessä.

Joulukuussa 2016 maahanmuuton ministeriötyöryhmä julkaisi toimenpidesuunnitelman laittoman maassa oleskelun ehkäisyyn ja hallintaan. Toimenpidesuunnitelman odotettiin antavan selkeät ohjeet siitä, kenen vastuulla paperittomien palveluiden järjestäminen olisi. Toimenpidesuunnitelma onkin keskeisesti vaikuttanut siihen, miten paperittomien perustuslailliset oikeudet turvataan. Siinä ministerityöryhmä linjasi paperittomien perustuslaillisten palveluiden järjestämisen kuntien vastuulle (Sisäministeriö 2016). Ohjeistuksen tarkoitus on yhtenäistää kuntien vaihtelevia käytäntöjä paperittomille tarjottavien palveluiden suhteen. Ennen toimenpidesuunnitelman julkaisemista kunnat olivat epätietoisia siitä, miten paperittomien palvelut tulisi järjestää. Paperittomat -task forcen marraskuussa tekemän kyselyn vastauksista kävi ilmi, että moni kunta päätti olla toimimatta ennen ministeriryhmän ohjeita (Task force 2016).

Toimenpidesuunnitelmassa ohjeistetaan kuntia tarjoamaan paperittomille välttämätöntä ja kiireellistä apua, jonka kustannukset valtio korvaa kunnille. Vastaanottopalveluiden päätyttyä turvapaikanhakija ohjeistetaan hakemaan tilapäistä asumisapua eli hätämajoitusta kunnalta. Hätämajoituksen yhteyteen tulee järjestää välttämätöntä apua kuten ruokaa ja lääkkeitä (Sisäministeriö 2016, 7). Kuntien järjestämässä hätämajoituksessa on kuitenkin kuntien velvollisuutena

selvittää majoittujien oleskeluoikeus ja ilmoittaa Maahanmuuttoviraston tilannekeskukseen ilman oleskelulupaa saapuvista ihmisistä. Tämä kehoitus koskee myös järjestöjä ja kirkkoa. Osa paperittomista ei todennäköisesti uskalla tällaiseen palveluun hakeutua ja ilmoittamiskäytäntö on myös useiden järjestöjen periaatteiden vastainen, joten järjestöillä ja kunnilla on edessä pitkiä neuvottelu- ja hätäavun toteuttamisen käytännöistä.

3.3 Kolmannen sektorin reaktioita muutoksiin

Sekä ammattiyhdistykset että kirkko ja avustusjärjestöt ovat kommentoineet talven ja kevään aikana laajasti viranomaisten ohjeistuksia ja erityisesti maahanmuuton ministerityöryhmän toimenpidesuunnitelmaa. Kerromme tässä esimerkkejä muutamien toimijoiden ulostuloista antaaksemme lukijalle yleiskuvan siitä, miten laajalti aihe on herättänyt keskustelua.

Toimenpidesuunnitelmassa kehoitetaan välttämään termin “paperiton” käyttämistä ja puhutaan sen sijaan “laittomasti maassa oleskelevista”. Sekä kirkko että järjestöt arvostelivat tätä muutosta termien käytössä. Järjestöt julkaisivat joulukuun lopussa yhteisen kannanoton, jossa ilmaistiin laajemminkin huolta maahanmuuton ministeriötyöryhmän toimenpidesuunnitelman sisällöstä (Paperittomat-hanke, 2016). Kirkon tiedotteen mukaan termiä “laiton” on käytetty siirtolaisten ja pakolaisten oikeuksien eväämiseksi aiemminkin, ja kirkko kritisoi termiä mm. siksi, ettei kaikkia kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneita voida palautussopimuksen puuttumisen vuoksi palauttaa.

Kirkko ja järjestöt ovat huolissaan ministeriryhmän suunnitelmista kriminalisoida luvaton maassaolo. Kirkon tiedotteessa arvellaan myös, että toimenpidesuunnitelman sisältö herättää paniikkia paperittomissa ja saa ihmiset Maahanmuuttovirastolle ilmoittamisen pelossa piiloutumaan entistä huolellisemmin (Kirkon monikulttuurisen työn tiedote 2016, 2). Helsingin Diakonissalaitoksen Suojattomat-hankkeen tuoreessa raportissa suositellaan tilapäisen oleskeluluvan myöntämistä niille, jotka eivät voi palata kotimaahansa ja joita ei maasta pystytä poistamaan (HDL 2017, 1).

Toimenpidesuunnitelma antaa ymmärtää, että viranomaisten ja sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden pitäisi ilmiäntää paperittomia Maahanmuuttovirastolle. Se on kuitenkin sosiaali- ja terveysalojen ammattietiikan vastaista, mikä on herättänyt työntekijöissä hämmennystä. Tähän ristiriitaan on vastattu kannanotoilla ja ulostuloilla (Lääkäriliitto, 2017, Tehy 2017) ja tiedottamiselle on edelleen tarvetta. Myös kirkko on huolissaan sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kokemasta eettisestä ristiriidasta.

Järjestöt suhtautuivat kriittisesti ajatukseen siitä, että palveluiden pariin hakeutuvista paperittomista tulisi ilmoittaa viranomaisille. Yksittäisten henkilöiden ilmoittaminen Maahanmuuttovirastolle vaarantaisi avustusjärjestöjen riippumattoman aseman ja nostaisi paperittomien kynnystä hakeutua avun piiriin (Task force 2017). Myös Punainen Risti korostaa, että paperittomien pitää uskaltaa hakeutua heille tarjottaviin perustuslaillisiin palveluihin ilman pelkoa palauttamisesta (Task force 2016).

3.4 Kuntien linjauksia

Kunnilla on velvollisuus järjestää hätämajoitusta sekä antaa kiireellistä terveys- ja sosiaalipua. Toimeentulotuen järjestelyvastuu on Kelalla, mutta Kela ei toistaiseksi myönnä toimeentulotukea, vaan antaa hakemukseen kielteisen päätöksen. Sen jälkeen henkilö voi hakea kunnan harkinnanvaraista toimeentulotukea sosiaalipäivystyksestä. Apua on annettu tähän mennessä ensisijaisesti palveluna tai maksusitoumuksina (Task force 2017). Kuntien linjaukset paperittomien auttamisesta vaihtelevat edelleen kuntakohtaisesti ja uusia linjauksia on tullut pitkin talvea (Vantaan kaupunginhallitus 2017). Kuntien linjauksista on vain vähän tietoa, ja tietojen selvittäminen on vaikeaa (Task force 2017). Tässä aluvussa kerrotaan muutama esimerkki kuntien järjestämästä hätäavusta paperittomille.

Syyskuussa seitsemäntoista kolmannen sektorin toimijaa vaati kannanotossaan Helsingin kaupunkia ottamaan vastuuta yhdenvertaisen, kaikille avoimen hätämajoituksen järjestämisestä (Ihmisoikeusliitto 2016). Marraskuussa Helsingin kaupunginhallitus hyväksyi esityksen hätämajoituksen tarjoamisesta kaikille

taustasta, kotipaikasta ja oleskelulupastatuksesta riippumatta (Helsingin kaupunki, 2016). Helsingin kaupunginvaltuusto päätti, että kunta tukee muiden toimijoiden järjestämää hätämajoitusta. Lisäksi kunta päätti tukea kolmannen sektorin toimijoiden sosiaali- ja terveysviraston palveluita täydentävää toimintaa, kuten Helsingin Diakonissalaitoksen Hirundoa. Hirundo on toiminut liikkuvan väestön parissa jo vuodesta 2008 ja tarjoaa liikkuville ja rekisteröimättömille EU-kansalaisille sekä paperittomille paikan jossa peseytyä, pestä pyykkiä, syödä omia ruokia, levätä ja käyttää internetiä. (HDL 2017b)

Espoon kaupunginvaltuusto päätti marraskuussa kokouksessaan tarjota laajat terveyspalvelut paperittomille lapsille ja raskaana oleville paperittomille, vaikka laissa veloitetaan tarjoamaan vain kiireelliset terveyspalvelut (Espoon kaupunki 2016). Helsingin kaupunginvaltuustossa tehtiin maaliskuussa 2017 aloite, jonka mukaan Helsingin tulisi ottaa erityinen rooli paperittomien suhteen, koska valtaosan paperittomista odotetaan joka tapauksessa hakeutuvan muista kunnista Helsinkiin (Honkasalo, Stranius, Wallgren 2017).

4 SUOMEN PUNAINEN RISTI JA PAPERITTOMAT

”Tarjoamme apuamme silloin, kun tilanne on äkillinen ja sen seuraukset ovat ihmiselle kohtuuttomat.” (Suomen Punainen Risti, 2015)

Tässä luvussa kerrotaan Suomen Punaisen Ristin paperittomia tukevan toiminnan taustoista, tavoitteista ja toiminnan muodoista. Tarkoituksena on sanoittaa sitä usein näkymättömiin jäävää työtä, jota Punainen Risti tekee inhimillisen kärsimyksen lievittämiseksi ja haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten tukemiseksi.

Punainen Risti alkoi lokakuussa 2016 nostaa valmiuttaan paperittomien oikeuksien turvaamiseksi. Valmiuden nostaminen on tarkoittanut esimerkiksi ajankohittaisen kokonaiskuvan rakentamista, osallistumista verkostoihin ja yhteistyöhön muiden toimijoiden kanssa sekä työntekijöiden ja vapaaehtoisten kouluttamista. Ulkoisessa viestinnässä järjestö on sanoittanut sitä, miksi paperittomia tulee

auttaa ja miksi Punainen Risti auttaa paperittomia. Näistä Punaisen Ristin prosesseista kerrotaan tarkemmin luvuissa 6-9.

4.1. Suomen Punainen Risti

Suomen Punainen Risti on Suomen valtion tunnustama julkisoikeudellinen yhdistys, jonka toiminta perustuu vuonna 1949 tehtyihin Geneven sopimukseen ja lakiin Suomen Punaisesta Rististä (238/2000). Suomen Punaisella Ristillä on velvollisuus tukea viranomaisia erilaisissa hätätilanteissa. (Suomen Punainen Risti 2017a)

Suomen Punainen Risti (SPR) on osa kansainvälistä Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun liikettä, joka on maailman suurin humanitääristä apua tarjoava verkosto (IFRC, 2017a). Liike sai alkunsa 1859 Pohjois-Italiassa, kun sveitsiläinen Henry Dunant päätti organisoida Solferinon taistelun uhrien avuksi vapaaehtoisia ja kirjoitti ideasta perustaa jokaiseen maahan järjestö, jonka vapaaehtoiset huolehtisivat haavoittuneista sodan aikana (Suomen Punainen Risti 2017a). Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun verkostoon kuuluu 190 kansallista yhdistystä, joiden toimintaa tukee yhteinen keskusjärjestö, Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun yhdistysten kansainvälinen liitto, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies eli IFRC (IFRC, 2017a).

Punaisen Ristin toiminta jakautuu Suomessa kahteentoista alueelliseen piiriin. Koko maan vapaaehtoistoiminnan ja auttamistyön koordinoiminen on Helsingissä sijaitsevan keskustoimiston vastuulla (Task force 2016). Keskustoimiston yksiköissä SPR:n työntekijät esimerkiksi tuottavat materiaaleja ja koulutuksia piirien ja osastojen käyttöön, laativat kannanottoja, kehittävät järjestöä ja työskentelevät kansainvälisen avustustyön parissa. SPR:n 40 000 vapaaehtoistyöntekijää toimii mm. vastaanottokeskuksissa ja piirityöntekijöiden tukemissa 500 osastossa (Suomen Punainen Risti 2017b.).

Suomen Punainen Risti on siis suuri organisaatio, joten kokonaan uuden toiminnan alan vieminen kaikkien järjestön työntekijöiden ja vapaaehtoisten tiedoksi voi olla hidas prosessi. Käynnistämisprosessin näkyväksi tekeminen tä-

män opinnäytetyön muodossa onkin yksi tapa edistää tiedon leviämistä sekä järjestön toimijoille että suurelle yleisölle.

4.2. Punaisen Ristin lähtökohtia paperittomien auttamiseen

Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun liikkeen päätehtävä on estää ja lievittää inhimillistä kärsimystä kaikkialla maailmassa. Punainen Risti tunnetaan usein katastrofijärjestönä, jonka tehtävä on auttaa esimerkiksi maanjäristysten uhreja. Toinen sen keskeinen jatkuva tehtävä on tarjota siirtolaisille kaikissa siirtolaisuuden vaiheissa apua ja suojaa lailliseen statukseen katsomatta (IFRC, 2017b). Paperittomien perusoikeuksien toteutumisesta huolehtiminen on siis hyvin keskeinen osa Punaisen Ristin toimintaa.

Liikkeen ja siten myös Suomen Punaisen Ristin toimintaa ohjaa seitsemän periaatetta, joista tärkein ja myös paperittomien auttamiseen keskeisesti liittyvä on inhimillisuus. Inhimillisyyden periaate tarkoittaa sitä, että Punainen Risti pyrkii kaikin keinoin estämään ja lievittämään inhimillistä kärsimystä. Siihen yhdistettynä tasapuolisuuden periaate tarkoittaa sitä, että liike estää ja lievittää kärsimystä riippumatta siitä, mikä henkilön asema yhteiskunnassa on. (Suomen Punainen Risti, 2017c) Paperittomat ovat tyypillisesti julkisen tuen ulottumattomissa, mikä tekee Punaisen Ristin työn paperittomien auttamiseksi erityisen tärkeäksi.

Puhuttaessa viranomaisten kanssa yhteistyötä tekevästä järjestöstä on tärkeää muistaa, että valtiot ovat tunnustaneet Punaisen Ristin oikeuden päästä kaikkien siirtolaisten luo ja antaa heille Punaisen Ristin lähtökohtien mukaisesti apua ja suojelua (Task force 2016). Lisäksi Punaisen Ristin riippumattomuuden periaatteen mukaan liikkeeseen kuuluvien kansallisten järjestöjen on pystyttävä säilyttämään itsemääräämisoikeutensa niin, että vaikka kukin kansallinen järjestö toimii maansa hallituksen tukena ja lainsäädännön alaisena, on järjestöjen kyettävä toimimaan liikkeen periaatteiden mukaisesti. (Suomen Punainen Risti, 2017c)

4.3 Punaisen Ristin EU-toimiston suosituksista

Punaisen Ristin EU-toimisto julkaisi heinäkuussa 2016 suosituksia paperittomien siirtolaisten suojelusta (Red Cross EU Office, 2016). EU-toimisto edustaa EU:n kansallisia Punaisen Ristin järjestöjä ja keskittyy erityisesti jakamaan tietoa EU-päättäjien ja järjestön välillä (Red Cross EU Office, 2017). Suosituksissa Punaisen Ristin kansalliset järjestöt kertovat tunnistavansa ne vakavat haasteet, joita Euroopan Unioni kohtaa kaikkien maahanmuuttajien oikeuksien puolustamisessa. Nostamme kahdeksasta suosituksesta esille tämän työn kannalta muutaman tärkeimmän, joihin myös Suomen Punaisen Ristin paperittomat -taskforcen toiminta pohjautuu.

Ensinnäkin suosituksissa vaaditaan poistamaan ne kansalliset ja EU:n lainsäädännön säännökset, jotka kriminalisoivat humanitaarisen avun toimittamisen paperittomille. Lisäksi vaaditaan tarkistamaan ja muuttamaan niitä voimassa olevia säännöksiä, jotka voisivat vaikuttaa tai jopa kieltää humanitaarisen avun antamisen paperittomille. Suomessa esimerkiksi Maahanmuuton ministeriryhmän joulukuussa julkaistu toimenpidesuunnitelma sisältää tätä suositusta vaikeuttavia seikkoja, kuten luvussa 4 todetaan.

Suosituksissa pyydetään EU:ta ja sen jäsenvaltioita tarjoamaan helposti saataville selkeää tietoa maahanmuuttajien perusoikeuksista, riippumatta heidän oikeudellisesta asemastaan. Tietoa tulisi olla usealla kielellä, jotta kaikki maahanmuuttajat voisivat sitä ymmärtää. Olisi myöskin lisättävä suuren yleisön tietoisuutta paperittomuuden syistä ja paperittomien perusoikeuksista. Tämä tiedottamisvastuu kohdistetaan suosituksissa viranomaistahoille.

Lisäksi suosituksissa puhutaan palomuuriperiaatteesta, josta järjestöt ovat keskustelleet talven aikana Suomessakin (Task force 2017). Paperittomien tulisi palomuuriperiaatteen mukaan voida mennä esimerkiksi lääkäriin tai uskaltaa tehdä rikosilmoitus heihin kohdistuvista rikoksista ilman pelkoa siitä, että palvelujen tarjoajat ilmoittavat poliisille heidän oleskelulupansa puuttuvan. Järjestöt vaativat Euroopan valtioita tekemään lainsäädännöllisesti selkeän ero maahanmuuttoviranomaisten, muiden lainvalvontaviranomaisten ja julkisten palvelujen välillä. Perusoikeuksien saatavuus riippuu suositusten mukaan usein henki-

lön oikeudellisesta asemasta, koska palvelujen hakeminen voi altistaa paperittoman karkotusuhan alle tai maahanmuutto- ja / tai lainvalvontaviranomaisten kiinniottamiselle. Palomuuriperiaatteen mukaan on ongelmallista, jos viranomaiset velvoittavat palveluntarjoajat tarkistamaan palveluun hakevien asumistuksen tai jakamaan käyttäjiensä tietoja maahanmuutto- ja lainvalvontaviranomaisten kanssa.

4.4 Paperittomat -task force

Suomen Punaisen Ristin hallitus asetti syksyllä 2016 paperittomat -task forcen käynnistämään järjestön paperittomia tukevaa toimintaa. *Task force* tarkoittaa sellaista eri alojen asiantuntijoista koostuvaa työryhmää, jonka organisaatio asettaa tiettyä tavoitetta ja aihetta varten. Task force on väliaikainen yksikkö, joka toimii esimerkiksi siinä vaiheessa, kun uutta toimintaa ollaan käynnistämässä tai kriisin yhteydessä. Task force koordinoi, kouluttaa, tiedottaa ja kehittää aiheeseen liittyen, kunnes uusi toiminta on vakiintunut jatkuvaksi osaksi organisaatiota. (Task force 2016)

Marraskuun alusta lähtien Suomen Punaisen Ristin keskustoimistolla toimineen viisijäsenisen paperittomat -task forcen tärkein tavoite on, että järjestön työntekijät ja vapaaehtoiset ymmärtävät Punaisen Ristin lähtökohdat paperittomien auttamiseksi. Tavoitteen asettamisen taustalla on järjestön sisäinen ymmärrys siitä, että tiedon jakaminen järjestön periaatteista kunkin teeman suhteen auttaa työntekijöitä ja vapaaehtoisia toimimaan tarkoituksenmukaisella tavalla: "Kun tekijöiden asenne lähtee SPR:n periaatteista ja ydintehtävistä, myös toiminta lähtee rullaamaan". Tärkeitä tavoitteita ovat myös päättäjiin ja suureen yleisöön vaikuttaminen sekä Punaisen Ristin paperittomien avustustoiminnan kehittäminen. (Task force 2016)

Tavoitteidensa saavuttamiseksi task force on mm. tuottanut järjestön työntekijöille ja vapaaehtoisille perehdyttämismateriaaleja paperittomuudesta, suunnitellut muiden järjestöjen kanssa yhteistä avustustoimintaa, huolehtinut avustustoiminnan käynnistymisestä ja tehnyt vaikuttamistyötä. Kaikkien tavoitteidensa toteutumista task force on edistänyt myös ylläpitämällä valtakunnallista tilanne-

kuvaa paperittomien palveluista ja paikallisten verkostojen rakenteesta. Suurin osa task forcen työstä on ollut yleistä valmiuden nostamista, minkä vuoksi työ on ollut suurelle yleisölle pitkälti näkymätöntä.

5 KOHTI PAPERITTOMAT -TASK FORCEN TOIMINNAN KUVAUSTA

Tilaajan suurin tarve on ollut paperittomia tukevan toiminnan käynnistämisen näkyväksi tekeminen. Opinnäytetyössämme task forcen toiminnan sanallistaminen (luku 6) onkin itsessään työn tulos ja siksi erillistä johtopäätösosioita ei ole, vaan kehittämissuhteet tuodaan esiin tekstin sisällä osana toimintakuvausta. Tässä luvussa kerromme siitä, millä tavoin olemme keränneet task forcen toiminnasta tietoa ja miten sovellamme sitä kuudennessa luvussa.

5.1 Opiskelijana task forcessa

Alun perin aloitimme lokakuussa Punaisen Ristin toisessa hankkeessa. Paperittomat -task forcen vetäjä tarjosi meille kuitenkin vielä lokakuun aikana mahdollisuutta lähteä tekemään harjoittelua ja opinnäytetyötä paperittomat -task forceen ja innostuimme aiheesta välittömästi. Ensimmäisestä päivästä lähtien olemme saaneet tutustua tähän kiinnostavaan järjestökentän osaan vierailujen, seminaarien ja verkostokokousten kautta. Harjoittelun osana sekä keräsimme opinnäytetyömme aineiston että tutustuimme Punaiseen Ristiin, paperittomuuteen ja uuden toiminnan käynnistämiseen.

Tammikuussa matkustimme Tukholmaan, jossa meille esiteltiin paikallisen Punaisen Ristin osastojen ylläpitämää Rödakorshuset -päiväkeskusta. Helmikuussa tutustuimme Helsingin Diakonissalaitoksen hätmajoitusyksikköön. Keskustoimistolla meitä alettiin kutsua leikkimielisesti task forcen "agenteiksi", kun raportoimme niin ahkerasti muiden tahojen toiminnasta. Raportoimme jakaaksemme toimivia käytäntöjä ja jotta yhteistyötä voitaisiin suunnitella paremmin. Tärkeää on ollut myös tiedonvaihdoin ja vierailuin varmistaa, etteivät eri toimijat tekisi päällekkäistä työtä, vaan toimisivat toisiaan täydentävästi. Kuudennessa

luvussa kerrotaan tarkempia esimerkkejä siitä, miten osallistuimme opiskelijoina task forcen tavoitteiden toteuttamiseen.

Uuden toiminnan käynnistymisen kuvaaminen on itsessään epätyypillinen aihe opinnäytetyölle ja erityisen haastavaa se on ollut siksi, että tulimme ulkopuolisina opiskelijoina toimintaan. Tällöin meillä ei ole ollut suoraa pääsyä järjestön sisäisiin tietokantoihin ja vain osa viesteistä on välittynyt meille. Toisaalta ulkopuolisena olemme kenties pystyneet pukemaan sanoiksi sellaisia asioita, jotka ovat muodostuneet itsestään selväksi hiljaiseksi tiedoksi järjestön sisällä. Kaiken kaikkiaan opiskelijan roolissa tällaisen kehittävän työn tekeminen on mielestämme antoisaa sekä järjestölle että opiskelijalle, vaikka vaatiikin paljon kärsivällisyyttä kummaltakin osapuolelta.

5.2 Aineistona järjestön sisäiset dokumentit

Käytämme aineistona opinnäytetyön tässä osuudessa paljon Suomen Punaisen Ristin sisäisiä dokumentteja, kuten muistioita, ohjeistuksia, kyselyitä ja sähköposteja. Perustelemme tätä sillä, että järjestön sisäisistä prosesseista ei ole olemassa juurikaan julkista tietoa, ja opinnäytetyömme tärkein tavoite on näiden sisäisten prosessien näkyväksi tekeminen.

Dokumentteja on lukuisia ja niistä tiedon kokoaminen on ollut työläs prosessi. Olemme joutuneet arvioimaan kokemuksiemme pohjalta, mitkä tiedot ovat kokonaiskuvan rakentamisen kannalta oleellisia. Kaikkea task forcen toimintaa emme siis tässä työssä kuvaa. Toivomme työmme tukevan perusteellisemmän kokonaiskuvan rakentamista ja tarjoavan ulkopuolisille kiinnostavaa tietoa suuren julkisoikeudellisen järjestön toimintatavoista.

5.3 Asiantuntijahaastattelut

Täydennämme toimintakuvauksen aukkoja lyhyillä strukturoiduilla haastatteluilta. Haastattelujen on tarkoitus tuottaa lisäksi yleiskuva siitä, miten task force on jäsentensä kokemuksen mukaan onnistunut tavoitteissaan. Tässä alaluvussa

kerromme haastatteluprosessin etenemisestä. Valitsimme strukturoidut haastattelut avoimilla kysymyksillä, koska pyrimme saamaan hyvin spesifeihin kysymyksiin kuitenkin vapaamuotoisesti kerrottuna haastateltavien kokemuksia task forcen prosesseista (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006c).

Kiinnostavia haastateltavia olisi ollut varsinkin piiritasolla, koska piirien työntekijöillä olisi ajankohtaisinta tietoa siitä, miten task forcen tavoitteet ovat tähän mennessä toteutuneet. Tätä emme kuitenkaan toteuttaneet, koska emme halunneet kuormittaa liikaa kyselyillä: task force lähettää piireille toukokuussa 2017 uuden pitkän kyselyn paperittomien avustamisesta, ja on tärkeintä, että kiireisillä piirien yhteyshenkilöillä on silloin aikaa vastata kyselyyn.

Valitsimme haastateltaviksi paperittomat -task forcen viisi vakituista jäsentä. Neljästä vastanneesta kolme toimii Suomen Punaisen Ristin keskustoimistossa ja yksi piiritasolla. Kaikki työskentelevät paperittomat -task forcessa oman työnsä ohella. Toimintakuvauksen täydentämisen lisäksi tuomme esiin task forcen jäsenten kokemuksia tähänastisista onnistumisista ja kehittämiskohdista.

Kerroimme haastateltaville ensin kustakin kolmesta päätavoitteesta lyhyesti ja pyysimme sen jälkeen arvioimaan tavoitteen tähänastista onnistuneisuutta arvoasteikolla (1-10) ja kertomaan perustelu arviolle. Sen jälkeen pyysimme kertomaan, mikä saisi haastateltavan antamaan paremman arvosanan. Arvosanojen avulla vastaajien kokemuksista muodostuu yhtenäinen yleiskuva, jonka perusteella nähdään, mihin tavoitteisiin task forcen kannattaisi nyt erityisesti panostaa. Arvosanoista ja vastauksista käy esimerkiksi ilmi, että vaikuttamistyöhön (keskiarvo 5,5) on syytä lisätä resursseja.

Luvussa 6 tuomme esille task forcen tavoitteista kertovien alalukujen alussa haastateltavilta saamien arvosanojen keskiarvon, jotta lukija saisi yleiskäsityksen tavoitteiden onnistuneisuudesta. Käytämme haastattelujen tuloksia myös lähteenä kuvatessani tavoitteiden toteutumista.

5.4 Task forcen prosesseista ja tiedolla johtamisesta

Koska tavoitteita ja tehtäviä on monia ja ne linkittyvät usein eri tavoin toisiinsa, selkeytämme kokonais kuvan hahmottamista visualisoimalla joitain prosesseja kuviomuodossa. Task forcen toiminta on monitahoista, joten prosesseista on ollut haastavaa tuottaa johdonmukaisia kaavioita. Tässä työssä kuvataan prosesseja siten melko suurpiirteisesti ja esimerkein.

Seuraavan kuvion on tarkoitus helpottaa etenkin 6. luvussa kuvattujen kuvioiden lukemista. Ylemmän rivin laatikot kuvaavat tiedolla johtamisen vaihteita, joita lukija voi pitää mielessään tarkastellessaan seitsemännän luvun kuvioita ja prosesseja.

Kuvio 2: Esimerkki prosessikuvauksesta, jossa task forcen viestinnän prosessia peilataan tiedon johtamisen prosessiin (Kosonen 2015)

Tiedolla johtaminen tarkoittaa sitä, että organisaation perustehtävää hyödyttävää tietoa keräämällä ja välittämällä edistetään tavoitteiden toteutumista organisaatiossa ja sen sidosryhmissä. Analysoitua tietoa hyödynnetään lisäksi päätöksenteossa, jolloin se tukee organisaation kehittymistä. (Keski-Suomi 2019 2017.) SPR:n paperittomia koskevassa toiminnassa tiedon jakaminen on erityisen tärkeässä roolissa, koska aihe on monille uusi ja hämmentävä. Jos kaikilla työntekijöillä ja vapaaehtoisilla ei ole tietoa paperittomuudesta ja siitä miten kohdata paperittomia, on järjestön vaikea toimia periaatteidensa mukaisesti. Samoin tiedon kerääminen valmiuden nostamiseksi on tiedolla johtamista: valtakunnallisen tilannekuvan tulosten analysoiminen ja yhteenvetojen saattaminen järjestön toimijoille mahdollistaa sen, että järjestö toimii mahdollisimman

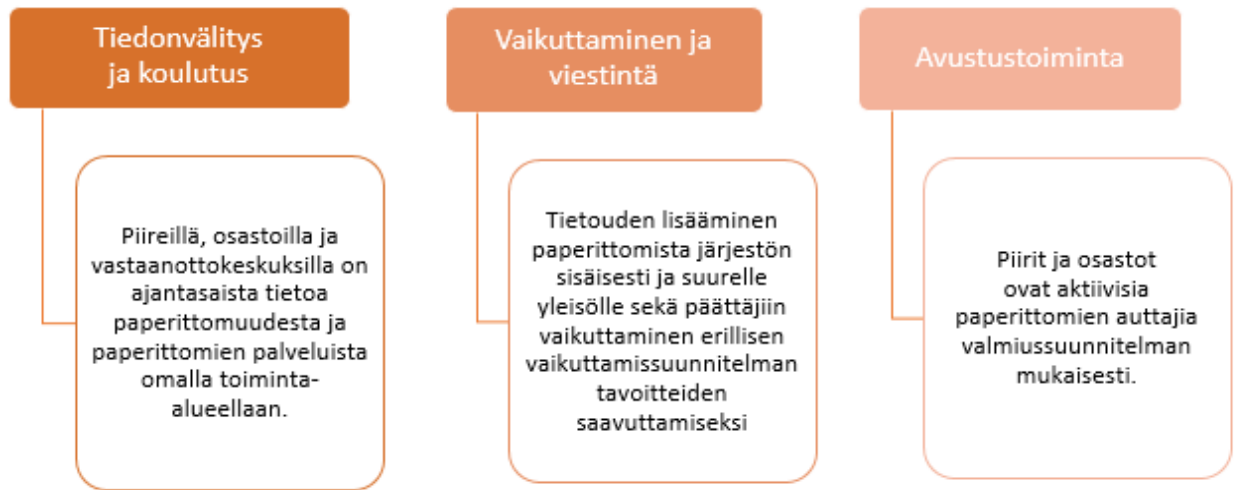
ajankohtaisen tiedon varassa. Tiedon analysoiminen, visualisoiminen ja tiivistäminen on tärkeää, jotta mahdollisimman moni ehtii vastaanottamaan oleelliset tiedonjyvät.

6 PAPERITTOMAT -TASK FORCEN TEHTÄVÄT JA TAVOITTEET

Tämän luvun tarkoitus on antaa lukijalle yleiskuva siitä, miten paperittomat -task force on puolen vuoden aikana käynnistänyt Suomen Punaisen Ristin paperittomia tukevaa toimintaa. Olemme koonneet tiedot järjestön sisäisistä ja julkisista dokumenteista, task forcen jäsenten haastatteluista sekä olemalla mukana task forcen toiminnassa. Nostamme toimintakuvauksen osana esille sekä task forcen jäsenten näkemyksiä että omia arvioitamme toiminnasta.

Task forcen toiminta pohjautuu Punaisen Ristin lähtökohdille paperittomien auttamiseksi (ks. luku 4). Keskustoimiston johtajista ja piirien toiminnanjohtajista koostuva SPR:n laajennettu johtoryhmä päätti task forcen toiminnasta 12.10.2016 ja task force aloitti pian sen jälkeen. Toiminnan käynnistyessä task force nimesi piireistä kymmenen paperittomat -yhteishenkilöä, jotka vievät paperittomuuteen liittyviä materiaaleja ja tietoa piireissä muille työntekijöille sekä alueidensa osastoille, vapaaehtoisille ja verkostoille. He osallistuvat lisäksi paikallisiin verkostoihin (kts luvut 7-9) Punaisen Ristin edustajina ja joissain tapauksissa myös kutsuvat verkostoja koolle. Task force tuottaa piirien paperittomat -yhteishenkilöiden käyttöön materiaalia.

Loppuvuoden aikana task forcen jäsenet muotoilivat laajennetun johdon päätösten mukaisesti tiedonvälitykseen, perehdyttämiseen, vaikuttamistyöhön ja avustustoimintaan liittyviä tavoitteita:

Kuvio 3: Task forcen kolme päätavoitetta (Task force 2016)

Tavoitteet merkittiin toimintasuunnitelmaan ja task forcen viestinnän asiantuntija laati vielä erillisen viestintä- ja vaikuttamissuunnitelman, johon on eritelty tarkemmin viestinnän tuotteita ja vaikuttamisen keinoja. Tämän luvun alalukujen alussa kerrotaan tavoitteen lisäksi keskiarvo niistä arvosanoista, jotka neljä task forcen jäsentä antoi tavoitteiden onnistumista koskevassa haastattelussa huhtikuun lopussa.

6.1 Tiedonvälitys ja koulutus

Tavoite: Piireillä, osastoilla ja vastaanottokeskuksilla on ajantasaista tietoa paperittomuudesta ja paperittomien palveluista omalla toiminta-alueellaan.

Keskiarvo: 7

Task forcen kaikkia tavoitteita ovat edistäneet piirikyselyt, joiden avulla rakennetaan valtakunnallista tilannekuvaa ja selvitetään, miten keskustuimisto voisi tukea piirien toimintaa parhaiten. Piirikyselyssä selvitetään piirien paperittomat yhteyshenkilöiltä ajantasaista tietoa paikallisista toimijoista ja palveluista sekä arvioita avun ja tuen tarpeista.

Task force toteutti ensimmäisen kattavan piirikyselyn marraskuun lopussa puhelimitse. Tuire soitti piirien työntekijöille, kirjasi vastaukset ylös ja pyysi sähköpostitse lisäyksiä. Vastausten pohjalta Tuire laati pääkohdat Power point -

esitykseksi, joka jaettiin nopeasti järjestön toimijoiden käyttöön. Ensimmäinen soittokierros loi pohjaa seuraavan piirikyselyn suunnittelemiselle. Piirikyselyjen toteuttaminen oli mielekäs tapa kerätä aineistoa opinnäytetyöhömmä ja samalla oppia, miten järjestö toimii piiritasolla.

Kattavamman piirikyselyn task force suoritti tammikuussa verkkokyselynä (Digium-palvelulla). Kolmannen kyselyn on tarkoitus toteutua toukokuussa ja jatkossa kysely on tarkoitus tehdä kolme kertaa vuodessa. Tilannekuvalle ja palvelulistauksille oli jo marraskuussa tarve ja osa tiedoista jaettiin myös verkostojen käyttöön. Piireillä on pääsy kaikkien alueiden palvelulistauksiin ja tilannekuviin, minkä toivotaan auttavan heitä paperittomien ohjaamisessa ja oman toiminnan kehittämisessä.

Keräsimme Digium-palvelusta tietoja ja tuotimme niistä koosteen helmikuun alussa. Kooste esiteltiin SPR:n talvipäivillä sekä lähetettiin piireille ja lähetettiin myös yhteistyötahoille. Kyselystä kävi ilmi esimerkiksi paikallisten verkostojen, toimijoiden ja auttamistapojen määrät. Verkkokyselyn tulosten koostaminen oli työlästä, joten teknistä toteutusta kannattaa ajan säästämiseksi kehittää. Piirikyselyn toteuttamistapaa tulee kehittää myös siksi, että tällä hetkellä formaatti ei salli aiempien vastausten päälle muokkaamista, vaan vastaajien on aloitettava kyselyn täyttäminen alusta. Vastaamisen ja tulosten purkamisen hitaus vie huomattavasti aikaa työntekijöiltä. Lisäksi kyselystä esiin nousevien tarpeiden analysoiminen on erityisen hankalaa (Haastateltava C). Task forcen seuraava haaste onkin pohtia, miten tiedon keräämistä ja kokoamista voisi nopeuttaa.

Task forcen toiminnan alussa todettiin tarve saada myös vastaanottokeskuksiin työntekijöille, vapaaehtoisille ja turvapaikanhakijoille tietoa paperittomuudesta. Vastaanottokeskuksiin jaettava esite päätettiin tuottaa yhteistyössä Pakolaisneuvonnan Paperittomat-hankkeen kanssa ja sitä alettiin suunnitella jo marraskuussa.

Esitteessä kerrotaan kielteisen turvapaikkapäätöksen saaville turvapaikanhakijoille vapaaehtoisen paluun mahdollisuudesta ja siitä, mitä tarkoittaa jäädä paperittomaksi Suomeen. Pakolaisneuvonnan lakimiehet tarkistivat, että esite on mahdollisimman yksiselitteinen ja antaa realistisen kuvan paperittoman oikeuk-

sista Suomessa. Esite on ollut huhtikuussa viimeistelyvaiheessa. Seuraava haaste sen osalta on ratkaista, miten sen jalkauttaminen vastaanottokeskuksiin toteutetaan.

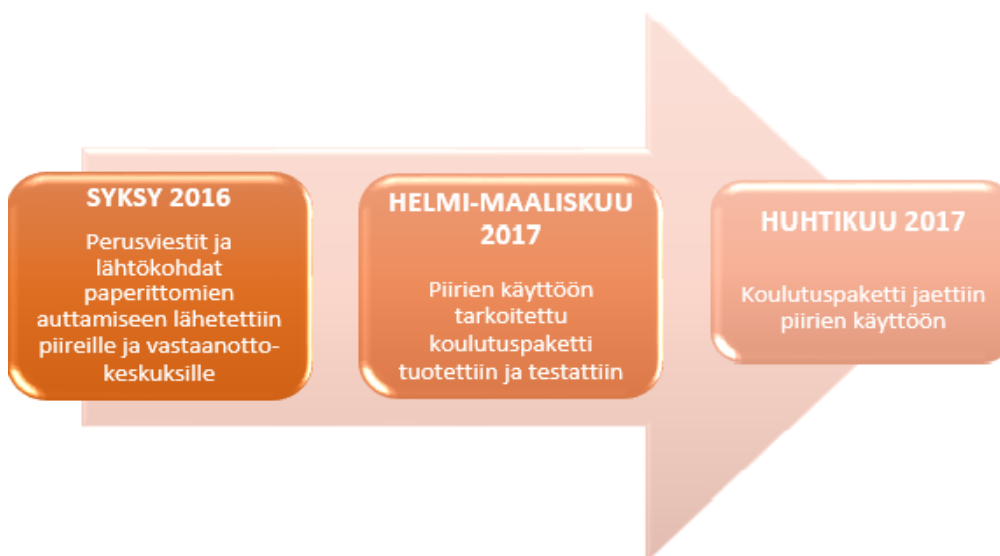
Kuvio 4: Tiedon keräämisen ja tiedonvälittämisen vaiheita (Task force 2017)

Piirikyselyn jakamisen lisäksi piireille ja vastaanottokeskuksille task forcen vetäjä tuotti ja lähetti sähköpostitse syksyn aikana kirjeitä, ohjeita ja diaesityksiä. Materiaaleissa oli perustietoa paperittomuudesta ja Punaisen Ristin lähtökohdista paperittomien auttamiseen. Niissä annettiin myös esimerkkejä siitä, miten osastot voivat tukea paperittomia ja millaista toimintaa voidaan järjestää.

Laajempaa koulutusmateriaalia alettiin suunnittelemaan task forcen jäsenten sekä terveys ja hyvinvoinnin yksikön asiantuntijan kanssa helmikuussa. Koostimme koulutuspaketin diaesitystä ja erillistä kouluttajaohjetta hyödyntäen sekä Punaisen Ristin sisäisiä viestejä että eri järjestöjen julkaisuja. Task forcen asiantuntijat täydensivät materiaalia erityisosaamisellaan. He vetivät ensimmäisen pilottikoulutuksen 25 vapaaehtoiselle ja vapaaehtoisia kouluttavalle henkilölle Helsingin ja Uudenmaan piirissä huhtikuun alussa. Kolmen tunnin mittaiseksi suunnitellussa koulutuspaketissa kerrotaan paperittomien oikeuksista ja arjesta

Suomessa sekä siitä miten ja miksi Punainen Risti tukee paperittomia. Vapaaehtoisille esitetään konkreettisia auttamisen tapoja ja lopuksi käsitellään vapaaehtoisen jaksamista.

Task force on huhtikuun aikana lähettänyt piireille koulutuspaketin ja muuta perehdytysmateriaalia paperittomuudesta. Piirien odotetaan hyödyntävän niitä sekä osastojen että verkostojen perehdyttämiseen (Haastateltava A). Koulutuspakettia kannattaa edelleen kehittää ensimmäisistä koulutuksista saatuja palautteiden perusteella, jotta kouluttajat osaavat vastata usein kysytyihin kysymyksiin mahdollisimman hyvin (Task force 2017).

Kuvio 5: Esimerkkejä task forcen perehdyttämisen ja kouluttamisen prosessista (Task force 2017)

Vastaanottopalveluiden päättymisen jälkeen auttamisvastuu siirtyy vastaanottoyksiköiltä Punaisen Ristin piireille ja osastoille. Tähän vastuun siirtymiseen liittyy yksi sisäisen tiedonvälityksen kehittämisen paikoista, sillä piirien ja vastaanottoyksikköjen keskinäinen tiedonkulku on ollut riittämätöntä (Haastateltavat A, C ja D). Toimiva tiedonkulku vastaanotokeskuksien ja piirien välillä mahdollistaisi sen, ettei paperiton tipahtaisi avun piiristä vastaanottopalveluiden lakattua. Yksi task forcen tehtävistä on tukea sisäistä viestintää, mutta siihen tarvittaisiin lisää resursseja (Haastateltava B ja D). Seuraavassa kuviossa on visualisoitu onnistunut tiedonkulku seurauksineen:

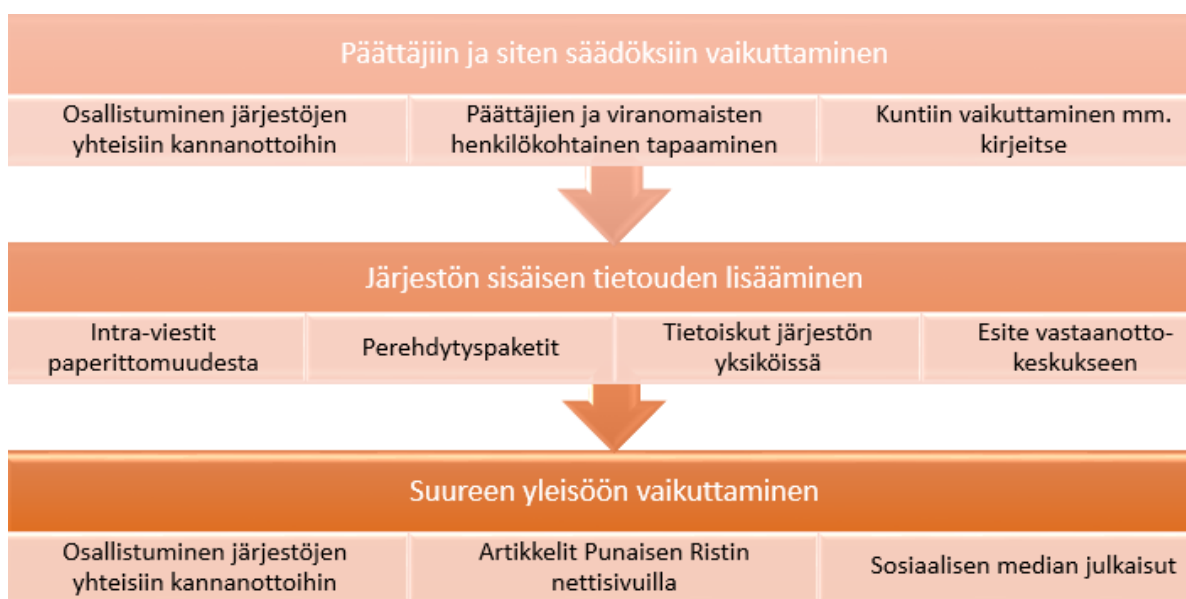
Kuvio 6: Tavoitteiden mukainen sisäisen viestinnän prosessi, kun piirien ja vastaanottokeskusten välinen yhteys toimii

6.2 Vaikuttaminen ja viestintä

Tavoite: Tietouden lisääminen paperittomista järjestön sisäisesti ja suurelle yleisölle sekä päättäjiin vaikuttaminen erillisen vaikuttamissuunnitelman tavoitteiden saavuttamiseksi.

Keskiarvo: 6,6

Suomen Punaisen Ristin vaikuttamistoiminta perustuu Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun yhdistysten kansainvälinen liiton vaikuttamislinjaukseen (2009), jossa todetaan, että Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun liikkeellä on velvollisuus vaikuttaa päättäjiin ja mielipidejohtajiin, jotta nämä toimivat haavoituvassa asemassa olevien ihmisten puolesta ja keskeisten humanitaaristen periaatteiden mukaisesti. Suomen Punaisen Ristin vaikuttamistyön keskeiset teemat (SPR 2010) ovat edistää inhimillisyyden ja välittämisen arvoja, tehdä tunnetuksi Punaisen Ristin perustehtävää ja humanitaarista oikeutta sekä vahvistaa auttamismahdollisuuksia.

Kuvio 7: Task forcen vaikuttamistyön kolme kohderyhmää ja esimerkkejä toteuttamisen tavoista

Yksi Punaisen Ristin vaikuttamistoiminnan muodoista on vedota kuntiin, jotta kunnat järjestäisivät perustuslain mukaisesti paperittomille palveluita. Piirit saivat kunnille lähetettävän kirjepohjan marraskuussa ja nyt olisikin selvitettävä, miten kirjeet tukivat piirejä kuntien lähestymisessä ja onko kaikkiin oleellisiin kuntiin olemassa yhteys (Haastateltava A). Sen selvittämiseen tarvitaan lisää ajallisia resursseja.

Task force pyrkii lisäksi vaikuttamistoiminnallaan siihen, että paperittomat käyttäisivät kuntien järjestämiä välttämättömiä palveluja (lasten koulu, kiireellinen terveydenhoito, välttämätön toimeentulo). Välttämättömien palveluiden järjestäminen on määritelty kuntien tehtäväksi (Sisäministeriö 2016). Task forcen tehtävänä on siten varmistaa, että paperittomille on kunnissa järjestetty sellaisia palveluita, joihin he uskaltavat mennä (SPR 2017). Myös näihin tehtäviin tulisi kohdistaa lisää resursseja.

Punainen Risti mielletään Suomessa keskeisenä toimijana turvapaikanhakijoiden ja paperittomien auttamisessa ja järjestön onkin odotettu ottavan paperittomien tilanteeseen julkisesti kantaa (Haastateltava D). Tätä ovat pyytäneet ainakin yksittäiset kansalaiset. Myös task forcen jäsenet kokevat haastattelujen perusteella tärkeäksi sen, että julkinen kannanotto tehtäisiin pian.

Punainen Risti on julkisissa kannanotoissaan korostanut kuntien vastuuta palveluiden järjestämisestä. Olisi lisäksi tärkeää ottaa kantaa siihen, miksi paperittomat eivät uskalla hakeutua kunnallisiin palveluihin (Haastateltava D). Punaisen Ristin periaatteista puolueettomuus saattaa hidastaa ulostuloa (Haastateltava B). Toisaalta neljännessä luvussa mainitun palomuuriperiaatteen mukaan ihmisoikeudet tulisi erottaa maahanmuuttopolitiikasta ja huolehtia aina hädässä olevista, vaikka se olisi ristiriidassa viranomaisohjeistusten kanssa. Punaisen Ristin periaatteista riippumattomuus tarkoittaa nimittäin seuraavaa:

“Punaisen Ristin liike on itsenäinen. Vaikka kansalliset yhdistykset toimivat humanitaarisissa tehtävissä oman maansa hallitusten apuna ja ovat maansa lainsäädännön alaisia, niiden tulee säilyttää itsenäisyytensä, että ne voivat aina toimia Punaisen Ristin periaatteiden mukaisesti.” (SPR 2017c)

Myös Punaisen Ristin EU-toimisto korostaa suosituksissaan tätä itsenäisyyttä (kts edellinen alaluku) Punaisen Ristin tärkein tehtävä on inhimillisen kärsimyksen estäminen ja lievittäminen kaikin tavoin. Paperittomien katoamisesta avun piirin ulottumattomiin koituisi valtavasti inhimillistä kärsimystä ja tätä olisi tärkeää nostaa lisää pinnalle vaikuttamistyössä.

Task force pyrkii viestimään paperittomuudesta yleisölle niin, että paperittomien inhimillinen hätä ymmärrettäisiin ja Punaisen Ristin auttamistyö paperittomien hyväksi hyväksyttäisiin. Huhtikuussa julkaistiin Suomen Punaisen Ristin verkkosivuille teksti “Kysymyksiä ja vastauksia paperittomuudesta”, jossa kerrotaan tiiviisti paperittomuudesta ja siitä, miksi ja miten Punainen Risti auttaa paperittomia. Tämä julkaisu loi pohjan Punaisen Ristin julkiselle viestinnälle paperittomuudesta.

Paperittomat -task forcen vaikuttamistyössä yhtenä tavoitteena on, että lakiin palautetaan tilapäinen oleskelu. Sama tavoite on monilla muillakin järjestöillä, kuten luvussa 4 todettiin. Järjestöt voisivatkin tehdä tästä tavoitteesta enemmän yhteisiä yksiselitteisiä kannanottoja. Lisäksi task force pyrkii vaikuttamaan siihen, ettei tulevilla lakimuutoksilla heikennettäisi paperittomien humanitaarista

tilannetta. Näiden tavoitteiden toteuttamiseksi on käyty tapaamassa päättäjiä ja ministeriöiden virkamiehiä henkilökohtaisesti. Heille on kerrottu Punaisen Ristin näkökulmista paperittomuuteen (Haastateltava A). Näiden keskustelujen sisällöt olisi tärkeää saada tietoon sekä task forcelle että piirien paperittomien yhteyshenkilöille ja muille järjestön paperittomien parissa työskenteleville, jotta he osaisivat viestiä kysyjille ajantasaisesti (Haastateltava D).

Vaikuttamisviestintä koetaan yleensäkin task forcessa tärkeäksi ja sen kehittämiseksi toivotaan lisää resursseja (Haastateltavat A, B ja D). Lisäresurssien avulla task force voisi tuottaa vaikuttamistyön materiaaleja myös osastojen käyttöön (Haastateltava B).

6.3 Avustustoiminta

Tavoite: Piirit ja osastot ovat aktiivisia paperittomien auttajia valmiussuunnitelman mukaisesti.

Keskiarvo: 7

SPR:n valmiussuunnitelmaan kuuluu koordinoinnin kehittämisen, resurssien ja kapasiteetin määrittelyn sekä riskianalyysin ja toimintasuunnitelman laatimisen lisäksi avustustarvikkeiden varastointia ja ihmisten tietoisuuden lisäämistä tiedottamalla. Task forcen tehtävänä on esimerkiksi kehittää toteuttamiskelpoisia hätäavun toimintamalleja. Sitä varten on kerätty tietoa muilta toimijoilta ja järjestön sisältä (Task force 2016). Seuraavassa kuviossa havainnollistamme avustustoiminnan vaiheita muutamien esimerkkien avulla.

Kuvio 8: Avustustoiminnan vaiheita (Task force 2017)

Punaisella Ristillä on valmius avustaa paperittomia ruoka- ja vaatejakelun, hygieniapakettien jakelun sekä materiaali-pakettien (yöpyminen ja ruuanlaitto) jakelun muodossa. Punainen Risti toimittaa materiaali-paketteja myös esimerkiksi katastrofien uhreille, joten järjestöllä on vankka osaaminen tällaisen hätäavun järjestämisestä.

Tarvittavat materiaalit ovat olemassa ja niiden tilaaminen logistiikkakeskuksesta on piireille helppoa (Haastateltava A). Piirit tilasivatkin jo syksyllä valmiusyksiköstä ruoka-, liinavaate- ja hygieniapaketteja. Osastot jakoivat paperittomiksi jääneille ruoka-apua ja seurakunnat saivat Punaiselta Ristiltä liinavaatepaketteja hätmajoitusten yhteyteen. Materiaalit rahoitetaan Punaisen Ristin katastrofirahastosta.

Task forcen marraskuussa tekemän tilannekuvan perusteella kävi ilmi, että monenlaista avustustoimintaa on jo ympäri Suomea ja erityisesti seurakunnilla hyvä valmius auttaa. Muiden toimijoiden palveluista ja auttamisen muodoista kerromme tarkemmin luvuissa 8-9. Avustusta järjestetään, mutta haasteena on se, etteivät turvapaikanhakijat aina saa tietoa palveluiden olemassaolosta. Yksi task forcen tehtävistä onkin selvittää, miten ajantasainen tieto avustustoiminnasta voisi parhaiten tavoittaa paperittomaksi jäävän. Punaisen Ristin EU-toimiston suosituksen mukaan viranomaisten tulisi tarjota pakolaisille heidän omalla kielellään tietoa oikeuksista ja palveluista, mutta jos viranomaiset eivät näitä tietoja välitä, on Punaisen Ristin tehtävä täydentää tätä puutetta. Vas-

taanottokeskusten ja piirien välinen tiivis yhteydenpito on tämän tiedonkulun kannalta oleellista. Lisäksi Pakolaisneuvonnan kanssa tuotettavan esitteen toivotaan varmistavan tiedonkulkua.

Neuvonta- ja terveystieteen, hätämajoituksen sekä päiväkeskustoiminnan suhteen suunnitelmat ovat edenneet, vaikka toimintaa ei ole päästy laajasti toteuttamaan (Haastateltava A). Palveluita perustetaan tarpeen mukaan ja kevään aikana saadaan hätämajoituksen osalta toteuttamisen malleja testattavaksi. Valmiuden nostamisessa on avustustoiminnan osalta onnistuttu yleisesti hyvin.

Tuimme opiskelijoina task forcen avustustoimintaa esimerkiksi vierailemalla Tukholmassa sijaitsevassa päivätoimintakeskuksessa, Rödakorshusetissa. Keskukseen ylläpitäjinä toimii useita Ruotsin Punaisen Ristin (Röda Korset) Tukholman osastoja ja se perustettiin toukokuussa 2015. Rödakorshusetilla on siis ehditty testaamaan monenlaisia päivätoiminnan käytäntöjä. Neljä tuntia kestäneen vierailun aikana keräsimme Rödakorshusetin työntekijöiltä ja vapaaehtoisilta monipuolisesti tietoa päiväkeskuksen toiminnasta. Tuotimme vierailusta power point -esityksen, johon kokosimme tietoa niistä palveluista ja käytännöistä, joiden arvelimme olevan käyttökelpoisia myös Suomessa. Esitys jaettiin piirien käyttöön helpottamaan päiväkeskustoiminnan suunnittelemista. Samoin jaettiin raporttimme Helsingin Diakonissalaitoksen Munkkisaaren hätämajoitusyksiköstä, johon tutustuimme helmikuussa. Molempien vierailujen tarkoitus oli kerätä yhteen sellaista tietoa, joka auttaisi task forcea ja piirejä päiväkeskustoiminnan, terveystieteen- ja neuvontapalveluiden sekä hätämajoituksen suunnittelemisessa ja toteuttamisessa.

SPR:llä on avustustoiminnan suhteen arvioimme mukaan hyvä pohjaosaaminen sekä toimivat yhteydet muihin toimijoihin ja päättäjiin. Seuraava kehittämisen paikka on hyvän valmiustason laajempi testaaminen käytännössä, jos ja kun useampi paperiton henkilö hakeutuu Punaisen Ristin avun piiriin. Toteuttamisen kuvaamiseen ja arvioimiseen kannattaa panostaa, jotta sen myötä kertynyt osaaminen ja kokemukset tallentuisivat myöhempien vastaavien tilanteiden tueksi.

7 MITEN JA MIKSI VERKOSTOJA TUTKITTIIIN

Tässä luvussa katse siirtyy toiminnan koordinoinnista ruohonjuuritasolle, missä järjestöt ja seurakunnat ovat verkostoituneet kuntien kanssa tarjotakseen paperittomille suojaa, neuvontaa ja muuta tukea.

7.1 Tarve verkostojen tutkimiselle

Paperittomia tukevista paikallisista verkostoista on vain vähän tietoa, sillä suurin osa verkostoista alkoi muodostumaan vasta syksyllä 2016. Kun verkostotyön kokemuksia alkaa nyt kertyä eri puolilla Suomea, niitä kannattaa jakaa toimijoiden kesken. Toivomme, että tähänastisen toiminnan näkyväksi tekeminen rohkaisee uusia aloittamaan ja kokeneita toimijoita syventämään yhteistyötä paperittomien auttamiseksi.

Verkostoja kuvaamalla voidaan myös hahmottaa mahdollisia kehittämisen paikkoja. Kun verkosto toimii tehokkaasti ja sujuvasti, sen toimijat ovat sopineet yhteisistä tavoitteista ja pelisäännöistä. Työnjako on selvää ja toimijoiden osaaminen osataan hyödyntää. Paperittomien kannalta tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että heille saadaan paremmin tietoa palveluista, palvelut vastaavat heidän tarpeisiinsa, paperittomien oma toimijuus voimistuu ja hyvinvointi paranee. Kun toiminnasta vielä tiedotetaan onnistuneesti ulospäin, voidaan vähentää paperittomuuteen liittyviä vääriä käsityksiä ja pelkoja.

7.2 Aineisto, rajaukset ja eteneminen

Systemaattinen tiedonkeruu verkostoista alkoi keskustuimiston piirikyselyistä marras- ja tammikuussa. Oma tutkimustehtävämme tarkentui maaliskuussa: tekisimme täydentävän selvityksen verkostoista eri paikkakunnilla. Työ rajautuu edellä mainittuun kahteenkymmeneen paikalliseen verkostoon, joissa kunnat ja kolmas sektori tekevät yhteistyötä. Lisäksi kerromme valtakunnallisesta verkostosta, jossa on mukana kolmannen sektorin toimijoita. Vaikka tekstissä puhu-

taan vuoroin paperittomista ja uuspaperittomista, on työn fokus erityisesti uuspaperittomien tueksi järjestetyssä toiminnassa.

Todettakoon, että emme pyri arvioimaan tai kehittämään yksittäisten verkostojen toimintaa. Verkostojen mahdollisen kehittämistyön tulee lähteä niistä itsestään, jolloin toimijat itse määrittelevät sen tavoitteet ja arviointikriteerit. Pirkko Anttilan (2007, 15) sanoin ”kehittämistyö perustuu sille asetettuihin tavoitteisiin ja sen seikan arviointiin, missä määrin ja millä tavoin tavoitteet on saavutettu. Arviointia tehdään siis aina jotakin varten, jonkin tavoitteen saavuttamiseksi”. Kukin verkosto määrittelee itse omat tavoitteensa ja pelisääntönsä. Opinnäytetyössämme verkostojen toiminnan näkyväksi tekeminen on itsessään tärkeää. Lopuksi käytämme aineistoa ja verkostotyön kirjallisuutta tehdäksemme yleisiä ehdotuksia asioista, joita verkostotyössä paperittomien auttamiseksi on hyvä huomioida.

7.3. Haastatteluaineisto ja kysymykset

Haastattelimme viittä ihmistä viidestä eri kaupungista. Halusimme vastaajiksi erilaisissa tehtävissä ja organisaatioissa toimivia henkilöitä, jotka kaikki ovat olleet paperittomia tukevien verkostojen ydintoiminnoissa mukana. Yksi haastateltavista työskentelee Punaisen Ristin piiritoimistolla ja yksi eräässä toisessa järjestössä. Yksi vastaaja on töissä seurakuntayhtymällä ja kaksi ovat maahanmuutto- ja kotouttamisasioiden parissa toimivia kaupungin työntekijöitä.

Puolistrukturoidussa haastattelussa kaikilta haastateltavilta saadaan vastaukset samoihin tai lähes samoihin kysymyksiin siten, että haastattelija voi tarttua esiin nouseviin huomioihin ja tehdä jatkokysymyksiä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006c). Ensimmäisillä kysymyksillä haettiin valmiuteen sekä palveluohjaukseen liittyvää tietoa, kuten millainen tilanne paikkakunnalla on ja paljonko paperittomia on avun piirissä. Sen jälkeen kysyttiin palveluohjauksesta. Lopuksi kartoitettiin tarpeita ja ideoita toiminnan kehittämiseksi. Haastattelut kestivät 10-30 minuuttia. Kysymykset ovat liitteessä 1a: Haastattelukysymykset verkostotoimijoille).

8 PAPERITTOMIEN TUKIVERKOSTOT SUOMESSA

Paperittomien auttamisessa on kyse ihmisen perustarpeiden tyydyttämisestä. Meidän on tarjottava ihmisille mahdollisuus yöpyä turvallisesti sekä saada ruokaa ja muita elämän välttämättömiä asioita.

-Punaisen Ristin viesti seurakunnille (SPR 2016)

Verkostotyöllä tarkoitetaan eri organisaatioissa ja ammattialoilla toimivien ihmisten tekemää yhteistyötä. Sosiaalityön piirissä verkostotyöstä alettiin puhua 1970-luvulla ja Suomessa termi vakiintui 1980-luvulla (Arnkil & Seikkula 2007, 7-8). Verkostotyö on erityisen perusteltua paperittomien kohdalla, sillä heille tarjotut tukimuodot ja palvelut ovat tyypillisesti sirpaleisia (Korniloff 2017). Turvattomassa elämäntilanteessa on vaikeaa etsiä apua, etenkin mikäli se edellyttää suomen kielen taitoa tai tietoa suomalaisesta palvelujärjestelmästä. Paperittomien kannalta onkin erityisen tärkeää, että kolmas sektori tekee yhteistyötä ja että auttamisen ketju toimii järkevällä tavalla (Korniloff 2017).

Verkostosta haetaan voimaa - tietoa, osaamista tai muita resursseja ja sen avulla saadaan aikaan asioita, joihin yksikään jäsen ei pystyisi yksin (Kittilä 2012). Sosiaalityössä verkostotyöllä autetaan asiakasta toimimaan lisäämällä yhteistyötä organisaatioiden, ammattilaisten, auttajien ja asiakkaiden välillä. Näin pyritään vähentämään päällekkäin toimimista, asiakkaan pallottelua luukulta luukulle ja varmistamaan, että asiakas saa tarvitsemansa tuen. (Wacklin 2009, 8). Asiakkaan ja auttajan väliseen suhteeseen, auttajan ja viranomaisten väliseen suhteeseen ja toiminnan avoimuuteen liittyvät kysymykset korostuvat, kun asiakkaina on paperittomia. Sekä ammattilaiset että vapaaehtoiset saattavat joutua pohtimaan vaikeitakin eettisiä kysymyksiin. PICUM (2002) on laatinut verkoston jäseniä varten eettiset suuntaviivat, joiden on tarkoitus tukea järjestöjen omia keskusteluja. Ne voivat auttaa verkostoa sopimaan yhtenäisistä käytännöistä ja löytämään ratkaisuja ongelmatilanteisiin.

8.1 Valtakunnallinen verkosto syntyy 2010-luvun taitteessa

Kansalaisyhteiskunta alkoi aktivoitua paperittomuuden suhteen 2010-luvun taitteessa Suomessa. Vuonna 2009 joukko pakolais-, ihmisoikeus- ja siirtolaisuuskysymysten parissa työskenteleviä järjestöjä ja toimijoita avasi Ihmisiä muuttoliikkeessä -sivuston. Sivuston avulla haluttiin edistää keskustelua, jossa kuuluisi myös etelän maiden ja siirtolaisten oma ääni (Ihmisiä muuttoliikkeessä 2017). Seuraavana vuonna toimittaja Kaisa Viitanen ja valokuvaaja Katja Tähjä julkaisivat Paperittomat-kirjan, johon he olivat haastatelleet ja valokuvanneet EU:ssa ilman oleskelulupaa eläviä miehiä, naisia ja lapsia (Viitanen 2016). Lokakuussa 2010 Tähjä ja Viitanen sekä Muuttoliikkeessä -sivuston toimijat järjestivät kirkkohallituksen tiloissa seminaarin paperittomista Suomessa ja Euroopassa (Globaalikasvatus 2017). Pian seminaarin jälkeen kolme kirkkohallituksen, SPR:n ja Amnestyn toimijaa kutsuivat uuden verkoston koolle, ja ensimmäinen kokous pidettiin 7.3.2011 (Laihia 2017). Kirkkohallituksen asiantuntija Marja-Liisa Laihia on ollut luomassa verkostoa ja kertoo, että paljon apua saatiin muiden maiden kokeneemmilta toimijoilta, kuten Ruotsin Punaisen Ristin yhteydessä toimivalta Rosengrenska -säätiöltä. Lisäksi eurooppalainen järjestöverkosto PICUM on tarjonnut merkittävää asiantuntijatukea ponnisteluille Suomessa (emt). Vuonna 2012 Pakolaisneuvonta ry aloitti Paperittomat-hankkeen, jossa tarjotaan paperittomille ja heitä kohtaaville oikeudellista neuvontaa sekä tiedotetaan paperittomien oikeuksista (Pakolaisneuvonta 2012).

Oikeus terveyteen on ollut keskeinen teema Paperittomat-hankkeen alusta alkaen. 10.6.2011 THL järjesti ensimmäisen seminaarin paperittomien pääsystä terveyspalveluihin Suomessa, ja ensimmäinen paperittomien klinikka käynnistyi samana vuonna (Laihia 3.5.2017). Nykyisin terveydenhuollon edistämiseksi on luotu erillinen valtakunnallinen Terveystyöryhmä, jossa Pakolaisneuvonta on ainut ihmisoikeusjärjestö. Muut toimijat ovat terveydenhuollon ammattilaisia edustavia tahoja ja ammattiliittoja, kuten Tehy ja Suomen Lääkäriliitto. Paperittomien terveydenhuollon laajentaminen oltiin kirjaamassa lakiin vuonna 2015, mutta lakialoite kaatui viime metreillä eduskunnassa (Hallamaa 2015). Sen jälkeen joissain kunnissa on kuitenkin laajennettu alaikäisten ja raskaana olevien paperittomien oikeutta terveydenhuoltoon. Korniloff näkeekin, että vaikka paperittomien ihmisten palvelut ja oikeudet eivät yleisesti ole toteutuneet, terveydenhuollon suhteen on menty parempaan suuntaan.

Nykyään valtakunnallinen paperittomien verkosto kokoaa saman pöydän ääreen tavalla tai toisella paperittomien parissa työskenteleviä kolmannen sektorin toimijoita; järjestöjä ja seurakuntia, aktivisteja ja tutkijoita. Tiedotuskanavana käytetään sähköpostilistaa, minkä lisäksi verkosto kokoontuu noin kolmen kuukauden välein Helsingissä. Kokouksissa vaihdetaan tietoa, pidetään alustuksia ja esitellään ajankohtaisia tapahtumia ja tutkimuksia paperittomuuteen liittyen. Yhdessä verkosto julkaisee kannanottoja. Haastattelimme Paperittomat-hankkeen koordinaattori Meri Korniloffia, joka toimii verkoston koollekutsujana. Hän kertoo, että verkostoon on liittynyt paljon uusia toimijoita viime vuoden aikana, ja arvelee tämän heijastavan yhteiskunnallista muutosta. Paperittomuudesta on alettu puhumaan enemmän. Paperittomat-hankkeen alkaessa vuonna 2012 työlle ei ollut mallia, vaan sitä lähdettiin rakentamaan. "Sen takia onkin ollut niin upeaa nähdä, että nyt tilanne on kansalaisyhteiskunnassa ihan toinen", kertoo Korniloff. Isoilla järjestöillä on omaa toimintaansa ja uusia hankkeita on syntynyt. Verkostot ovat vahvistuneet, ja Korniloff uskoo niiden jatkossa vahvistuvan enemmän. Helsingissä seuraava askel on vahvistaa asiakastyötä tekeviä tahoja, jotka kohdentavat palvelua nimenomaan paperittomille.

8.2 Kunnat, järjestöt ja seurakunnat käynnistävät verkostoja syksyllä 2016

Kunnat, järjestöt ja seurakunnat käynnistivät syksyllä 2016 paperittomia tukevia verkostoja eri paikkakunnilla. Maahanmuuttoviraston elokuinen ohjeistus vastaanottopalvelujen päättymisestä on luultavimmin toiminut alkusysäyksenä verkostojen perustamiselle (Task force 2017). Alkusyksystä verkostojen koollekutsujana toimi useimmiten kaupunki tai seurakunta, ja loppusyksystä Punainen Risti kutsui koolle verkostoja sellaisissa kaupungeissa, joissa verkostoa ei vielä ollut. (Liite 3) Sellaisilla paikkakunnilla, jonne verkostoa ei ole perustettu, paperittomien asioita saattaa käsitellä esimerkiksi kaupungin työryhmä.

Seurakunnat ja järjestöt alkoivat toimia paperittomien auttamiseksi tilanteessa, jossa vastuunjako viranomaisten ja kolmannen sektorin välillä oli vielä epäselvää. Jos järjestöt ovat aktiivisia, jättävätkö kunnat kaiken niiden varaan? Näin pelättiin käyvän erään piirin alueella, jossa SPR kutsui verkoston koolle.

Se meni niin päin, että kunnat kysyivät meiltä, mitä palveluita on. Jos mennään järjestöt edellä, että kunta tsekkaa mitä järjestöt tekevät ja että tulisiko asiat hoidettua järjestöjen kautta niin riskinä on, että kunnat eivät ota vastuuta

- piirin työntekijä

SPR:n toimijat veivät verkostoihin tietoa Punaisen Ristin periaatteista ja siitä, miksi järjestö toimii paperittomien auttamiseksi, sekä mitä toimintaa SPR on valmistautunut tekemään: tiedottamaan vastaanottoyksiköissä, tekemään vaikuttamistyötä ja turvaamaan ihmisten perustarpeita.

8.3 Kaksikymmentä verkostoa: jäsenet ja palvelut

Tammikuussa 2017 kymmenen piirin alueella toimi yhteensä kaksikymmentä paikallista verkostoa. Mukaan tuli alueen keskeisiä vahvoja toimijoita, kuten seurakuntia, sosiaali- ja terveysalan järjestöjä ja ihmisoikeusjärjestöjä. (Task force 2016) Useimmissa verkostoissa on 4-8 jäsentä, vähintäänkin kaupunki, Punainen Risti ja yksi tai useampi seurakunta. Kuntien edustajat olivat useimmiten sosiaalitoimen tai maahanmuuttopalvelujen työntekijöitä. Joka toisessa verkostossa oli poliisin edustus. Vastaanottokeskus oli mukana ainoastaan joka toisessa verkostossa. Tämä on yllättävää ottaen huomioon miten tärkeää on, että ihminen pääsee sujuvasti siirtymään vastaanottokeskuksesta verkoston tuen piiriin. Järjestöjen määrä ei monin paikoin ollut vielä kovin suuri: kuudella paikkakunnalla toiminnassa oli Punaisen Ristin lisäksi muita kansalaisjärjestöjä. Verkostojen jäsenistöä havainnollistetaan liitteessä 2, tosin jokaista yksittäistä toimijaa ei ole siihen merkitty. Paikkakunnat ja verkostojen jäsenmäärät näkyvät liitteessä 4.

Verkostojen kiireisimpänä tehtävänä oli varmistaa, että ihmiset eivät jää taivasalle. Mikäli kunta ei tarjonnut hätämajoitusta, Punaisen Ristin piirien yhteyshenkilöitä ohjeistettiin etsimään yhdessä tiloja, joissa voi yöpyä ja päättämään kuinka avustaminen organisoidaan. Muutamassa tapauksessa seurakunnat avasivat hätämajoituspisteitä ja SPR toimitti niihin yöpymistarvikkeita Kalkun logistiikkakeskuksesta (TF 2016). Hätämajoitukset ovat kuitenkin auki vain illas-

ta aamuun, ja ihmisten pitää olla jossain päivisinkin. Piirikyselystä kävi ilmi, että järjestöt ja seurakunnat ovat järjestäneet monipuolisesti myös päivätoimintaa, esimerkiksi kansainvälisiä kahviloita ja ryhmätoimintaa. Seurakunnat ja järjestöt ovat tarjonneet myös peseytymis- ja pyykinpesumahdollisuuden tiloissaan. Ruoka-apua järjestivät kunnat, seurakunnat ja järjestötkin. Terveyspalveluja ja -neuvontaa tarjottiin erityisesti Global Clinicillä, mutta joillain paikoin myös SPR:n terveysteisteillä. Lisäksi verkostot ohjasivat paperittomia paikkakunnan palveluihin. Oikeudellisen neuvonnan mahdollisuus oli ainoastaan Helsingissä ja Oulussa.

Toiminta eteni alkuvaiheessa nopeasti eri puolilla Suomea, ja tarve ajantasaiselle tiedolle oli suuri. Talven aikana toiminta on vakiintunut. Seuraavassa luvussa kerromme viiden eri paikkakunnan verkostotoimijoiden kokemuksista keväältä 2017.

9 VERKOSTOJEN KOKEMUKSIA JA KEHITTÄMISTARPEITA

Huhtikuussa pääsimme selvittämään paperittomien parissa työskenteleviltä ihmisiltä kokemuksia paperittomien ja uuspaperittomien auttamisesta. Kahdessa kaupungissa oli jo muutaman vuoden ajan toimittu verkostomaisesti paperittomien tukena. Muissa toiminta oli käynnistetty syksyllä 2016.

Vastaajat

Vastaaja 1 on järjestötyöntekijä.

Vastaaja 2 työskentelee seurakuntayhtymällä.

Vastaaja 3 työskentelee Punaisella Ristillä.

Vastaaja 4 kaupungin maahanmuuttajatyössä.

Vastaaja 5 kaupungin kotouttamistyössä.

Kaupungit

A: alle 50 000 asukasta, verkosto käynnistetty syksyllä 2016

B: alle 100 000 asukasta, verkosto toiminnassa jo vuosia

C: alle 100 000 asukasta, verkosto käynnistetty syksyllä 2016

D: yli 150 000 asukasta, verkosto toiminnassa jo vuosia

E: yli 150 000 asukasta, verkosto käynnistetty syksyllä 2016

Haastattelut tehtiin huhtikuun puolivälissä. Tuolloin kaikilla paikkakunnilla avun piirissä oli ollut jonkin verran paperittomia, mutta useimmille heitä odotettiin tulevan enemmän vasta myöhemmin. Asukasluvultaan pienimmässä kaupungissa oli avun piirissä ollut vain yhdestä kahteen paperitonta. Koska tapauksia oli ollut verraten vähän, vastaaja arveli useimpien siirtyneen vastaanottokeskuksesta suurempiin kaupunkeihin tai ulkomaille. Keskiuudessa kaupungissa B kerrottiin, että paperittomaksi jääviä on tullut marraskuusta alkaen kuukausittain, ja moni valitsee muutaman päivän tai muutaman viikon jälkeen jonkun muun paikkakunnan. Kaupunki C:ssä oli kerrallaan viidestä kymmeneen ihmisiä, enimmäkseen yksittäisiä miehiä, mutta myös perheitä. Kaupungissa D oli noin 30 ihmistä avun piirissä, ja heistä kymmenisen tarvitsi majoitusta. Kaupungissa E useimmilla vastaanottokeskuksen turvapaikanhakijoilla oli prosessi vielä kesken, eikä kokemuksia paperittomista juuri ollut. Samalla odotettiin mahdollista “suurta ryssäystä” ja valmisteltiin hätmajoitusta.

9.1 Uuspaperittoman polku palveluihin ja toimijoiden työnjako

Halusimme selvittää, millaisia palveluohjauksen käytäntöjä verkostoilla on. Eri-tyisesti kiinnosti tietää, kuinka verkostot tavoittavat ne turvapaikanhakijat, jotka ovat juuri jäämässä paperittomiksi. Kysyimme vastaajilta, mitkä ovat paperittoman palveluohjauksen askelet vastaanottokeskuksesta poistumisvaiheessa. Eräs vastaaja kuvaili ideaalitulannetta ja käytäntöä näin:

“Parhaimmillaan - ja näitä tapauksia ei vielä ole ollut yhtään - homma toimisi niin, että vastaanottokeskuksen ohjaajat tai sosiaalityö sekä kaupungilla oleva sosiaalityö keskustelisivat keskenään ja ihminen pystyisi sujuvasti siirtymään niin, että myös tietoja siirtyy, ihmisen omalla luvalla tietysti.” (vastaaja 1)

Siirtyminen pois vastaanottokeskuksesta on kriittinen hetki paperittomaksi joutuvan elämässä. Ihminen on kenties vasta alkamassa ymmärtää, miten vaikeista lähtökohdista tulee jatkamaan elämäänsä päättäessään pysytellä paperittomana Suomessa. Todennäköisesti moni ihminen kärsii tuolloin stressistä ja epätietoisuudesta tulevaisuutensa suhteen, jolloin on vaikeaa pitää mielessä uutta tietoa siitä, miten elämän perusasiat tästedes tulisi järjestää. Käytännössä vastaanottokeskuksesta saatu tieto on ollut hajanaista (HDL 2017 23-24). Poislähtöjä kuvailtiin mm. "joiltain osin sekaviksi" (vastaaja 1). Piirikyselystä kävi ilmi, että SPR:n piirin työntekijällä oli kokemus, että "asiakkaalla ei välttämättä jää mitään mieleen siitä tilanteesta kun hänet ohjeistetaan poistumiseen liittyen vokissa" (Task force 2016). Lähimmäs sujuvaa ja hallittua siirtymää oli kenties päästy kaupungissa, jossa Punainen Risti oli ottanut ns. veturin roolin. He olivat kehittäneet siirtymävaiheeseen selkeän polun.

1. Vastaanottokeskuksen johtaja käy asiakkaan kanssa keskustelun palvelujen päättymisestä.
2. Vastaanottokeskus lähettää tiedon paperittomasta Punaisen Ristin piiritoimistoon, seurakunnalle ja kuntaan.
3. SPR:n työntekijä vastaa siitä, että henkilö ohjataan sopivaan hätämajoitukseen.

Palveluohjaus on kaupungeissa järjestetty monin eri tavoin. Kaupungeissa A, B ja E kunta kantoi päävastuun paperittomien palveluohjauksessa esimerkiksi siten, että keskitetyssä maahanmuuttajien neuvontapalvelussa neuvottiin myös paperittomia. Toisaalla sosiaalitoimen puolelta oli nimetty yksi sosiaaliohjaaja paperittomien yhteyshenkilöksi. Kolmannessa kaupungissa oli linjattu, että kunnan työntekijät hoitavat kaikki ydintehtävät paperittomien tukemisessa. Tällä on haettu vakautta ja varmuutta siihen, että jokaisen asiakkaan tapaus tulee käsitellyksi yhtä hyvin. Kaupungissa B palveluohjaus oli vielä muutama vuosi sitten asiaan perehtyneen järjestön vastuulla, kunnes kunta aloitti oman neuvontansa. Järjestön kartuttama osaaminen auttoi edelleen verkostoa pitämään palvelupaketin monipuolisena.

Seurakuntien ja järjestöjen vapaaehtoisten tehtävissä tuli esiin vapaa-ajan toiminnan järjestäminen, ruokakassien jakaminen ja muu käytännön apu sekä henkisen tuen tarjoaminen. Vapaaehtoiset saattavat tuntea paperittomiksi päätyneet jo vastaanottokeskuksesta. He ohjaavat paperittomia asiantuntijatiedon ja palvelujen pariin ja tarvitsevat sen vuoksi itse ajantasaista tietoa. Joillakin paikkakunnilla järjestöt ja kunta ovat tehneet paperittomille esitteitä, joissa listataan lähialueen palvelut. Monella kielellä tehty esite auttaa ihmistä löytämään oikeat tahot.

9.2 Verkostojen kehittämistarpeita

Hieman alkuoletustemme vastaisesti haastateltavat toivat vain harvakseltaan esiin epäkohtia tai muutosideoita. Kaupungin työntekijät totesivat, että suhteessa paperittomien vähäiseen määrään ainakin toimijoita oli riittävästi. Punaisen Ristin työntekijä odotti, että toiminnan rahoitus selkenisi, tai kunta kantaisi jatkossa enemmän vastuuta uuspaperittomien avustamisesta. Konkreettisin toive oli "asuntoja ja rahaa, että ihmiset vois elää" (vastaaja 1).

Kahdessa kaupungissa verkostotyötä oli tehty jo useamman vuoden ajan ja mukana oli muihin verrattuna enemmän järjestöjä ja seurakuntia. Näiden haastateltavien näkökulmista nousi esiin, että on oltava useita väyliä löytää pääsy palveluihin.

Tätä ei pidä kehittää siihen suuntaan, että on vain yksi ovi, josta voit astua sisään paperittomien palveluiden piiriin, vaan tämä on nimenomaan sen tyyppistä työtä että pitää olla monta tarttumapintaa ja monta kohtaa mistä voidaan tulla mukaan. (kaupunki B).

Kaupungin D verkostossa pyrittiin siihen, että mihin tahansa ihminen ottaa yhteyttä, tämä taho voi järjestää kaikki palvelut aika lyhyessä ajassa. "Verkosto toimii tehokkaasti silloin, kun henkilökohtaisesti tiedetään, kenelle missäkin asiassa pitää soittaa". Verkosto toimii haastateltavan mukaan loistavasti nimenomaan pienenä ja mahdollisimman epävirallisena, ja turhaa byrokratiaa on vältettävä. Vastaanottokeskuksessa tai keskitetyssä hätmajoituksessa asuessaan

ihmiset on kenties helpompi tavoittaa, mutta paljon paperittomia asuu myös mm. tuttavien luona. Silloin on entistä tärkeämpää, että järjestökentällä on paljon erilaisia toimijoita, jotka osaavat ohjata apua tarvitsevat tuen piiriin. Koulutetut työntekijät ja vapaaehtoiset osaavat paremmin tunnistaa apua tarvitsevan ihmisen, esimerkiksi mikäli on syytä epäillä ihmisen joutuneen ihmiskaupan tai muun hyväksikäytön uhriksi.

Kaipaisin ihmisille lisää oikeaa tietoa siitä miten ja millä periaatteilla autetaan, ja että kaikkia pitää auttaa. Se, onko ihmisellä paperia vai ei, ei ole niin tärkeää.”

Yksi vastaaja mainitsi ainoana epäkohtana sen, että ihmisillä on liian vähän tietoa paperittomien auttamisesta. Hänen mukaansa monilla, jopa joillain kansanedustajilla, on sellainen virheellinen käsitys, että paperittomien auttaminen olisi rikos. “Tämä verkosto toimii julkisesti ja viranomaisten kanssa yhteistyössä, eli ei tässä mitään kovin mafiamaista toimintaa harrasteta” (vastaaja 3). Selkeä viestintä ja toiminnan läpinäkyvyys on tärkeää paperittomia autettaessa, todetaan myös PICUM:in eettisissä ohjeissa(2002). Järjestöillä on velvollisuus toimia läpinäkyvästi mm. rahoituksensa, metodiensa, asiakasmäärien ja yhteistyökumppaneidensa suhteen. Niillä on myös velvollisuus tiedottaa asiakkaidensa vaikeasta tilanteesta laajemmin yhteiskunnassa, mm. median ja lobbauksen kautta.

Ylläolevasta vastauksesta voidaan lukea tarve sellaiselle viestinnälle, joka auttaa ihmisiä näkemään avun tarpeessa olevat kanssaihmiset myötätuntoisesti. Kaikkia hädänalaisia pitää auttaa, ja meidän tulisi nähdä toisemme ennen kaikkea ihmisinä, ei “paperien” tuomien kategorioiden läpi.

Tulisiko verkostojen vaihtaa enemmän tietoa keskenään? Kahdessa kaupungissa, joissa paperittomista ei ollut paljon kokemuksia, kunnan työntekijät eivät vielä nähneet tarvetta yhteistyön lisäämiselle tai kokemusten vaihdolle. Sen sijaan alueellisen, moniammatillisen yhteistyön tärkeyttä korostettiin. Mitä tulee valtakunnalliseen yhteistyöhön, järjestössä työskentelevä vastaaja toivoi valtakunnallista verkostoa kehitettävän siten, että paikallisten toimijoiden näkökulmat saataisiin paremmin esille, sillä nyt keskustelu tuntui usein Helsinki-keskeiseltä. Verkoston koordinaattorin mukaan ongelma on tiedostettu ja pääkaupunkiseu-

dun ja verkoston yhteiset asiat pyritään käsittelemään erikseen. Toimintaympäristö on muuttunut nopeasti uuspaperittomuuden myötä, ja toimijoita on tullut paljon lisää. Kaikki eivät välttämättä edes tiedä, että valtakunnallinen verkosto on olemassa. Etenkin laajemmasta vaikuttamistyöstä kiinnostuneet kolmannen sektorin toimijat voisivat hyötyä valtakunnalliseen verkostoon liittymisestä, arvelee Korniloff.

Paperittomia tukevat verkostot tekevät arvokasta työtä. Niillä on mahdollisuus vaikuttaa paperittomien hyvinvointiin tarjoamalla heille perusturvaa, neuvontaa ja toiminnan mahdollisuuksia. Näemme, että paperittomia tukevalla työllä on myös mahdollista saada aikaan myönteisiä muutoksia laajemmin yhteiskunnassa. Pitämällä esillä ihmisoikeusnäkökulmaa ja tarjoamalla apua kaikille sitä tarvitseville voidaan edistää myötätuntoisempaa suhtautumista kanssaihmiisiin ja vähentää pelkoja niin kantaväestön kuin maahanmuuttajienkin keskuudessa.

Verkostotyö on antoisaa, mutta se vaatii työtä. Moniammatillinen kokonaisuus muodostuu parhaimmillaan toisiaan täydentävistä osista, jossa työnjako ja viestintä pelaavat ja asiakkaat saavat asiantuntevaa apua (Arnkil & Seikkula 2007, 9). Toisaalta yhteistyö voi myös johtaa turhautumiseen. Jos verkosto halutaan saada toimimaan jopa yli odotusten, sen strategiseen kehittämiseen kannattaa käyttää rohkeasti erilaisia työkaluja. Palveluverkoston kehittämisen työkirja (Valkokari ym. 2014) on kirjoitettu palveluja tuottavia yrityksiä silmälläpitäen, mutta siitä voi ammentaa ohjeita myös kolmannen sektorin yhteistyön kehittämiseen. Työkirjan verkostotestin avulla jäsenet voivat arvioida yhteistyön nykytilaa ja asettaa sille tavoitteita. SOSTE:n kotisivuilla *Verkostotyön käsikirjassa* on paljon hyviä apuvälineitä verkostotyöhön.

9.3 Suositukset

Verkostotyö on siirtynyt käynnistysvaiheesta kehittämisvaiheeseen. Eri paikkakunnilla on järjestäytytty eri lailla, ja myös haastatteluista kävi ilmi, että niin palvelut kuin verkoston työnjako voidaan järjestää monin tavoin. Verkostotyön tulevaisuutta on sikäli vaikea ennakoida, että siihen vaikuttavat monet tekijät, kuten ministeriöiden linjaukset, viranomaistoiminta ja paperittomien lukumäärä ja lii-

kehdintä. Keräsimme kuitenkin työn aikana esiin nousseita teemoja yleisiksi suosituksiksi verkostotyöhön.

- Monta ovea palveluihin

Paperittomat löytävät palvelujen pariin helpommin, mikäli he saavat niistä tietoa useita väyliä pitkin. Verkosto, jossa on monipuolisesti osajia ja toimintoja, tavoittaa avun tarvitsijat paremmin. Järjestöt ja vapaaehtoiset kohtaavat paperittomia helpommin kuin viranomaiset, joten vapaaehtoisten kouluttaminen ja heille tiedottaminen on tärkeää.

- Pitkäjänteinen yhteistyö kunnan ja viranomaisten kanssa

Vaikka verkostoon ei kuuluisi viranomaisia, heihin kannattaa pitää yhteyttä säännöllisesti. Yhteistyön mallia ollaan monin paikoin vasta luomassa, ja kaikilla on paljon opeteltavaa uuden tilanteen edessä. Viranomaisilla on viime kädessä vastuu paperittomien perusoikeuksien toteutumisesta.

- Viestintä ja vaikuttaminen

Verkostot voivat hälventää ennakkoluuloja ja pelkoja tarjoamalla luotettavaa tietoa paperittomuudesta ja ihmisoikeuksista. Kun toimijat ymmärtävät itse paperittomuuteen vaikuttavista tekijöistä, he osaavat myös sanoittaa sitä, miksi paperittomien oikeuksia puolustetaan. Tiedon jakaminen ja yhteistyö valtakunnallisissa verkostoissa ja työryhmissä auttaa vaikuttamistyössä.

- Paperittomien toimijuus ja neuvonta

Paperittomien oma ääni tulisi saada kuulumaan julkisessa keskustelussa. Heitä kannattaa myös kuunnella toimintaa suunniteltaessa. Toimiakseen ihminen tarvitsee ensin tietoa oikeuksistaan ja mahdollisuuksistaan. Erityisesti oikeudelliselle neuvonnalle on suuri tarve jo turvapaikkaprosessin aikana. Tähän tulisi voida löytää lisää resursseja.

- Eettiset periaatteet

Haavoittuvassa asemassa olevien kanssa toimittaessa tulee kiinnittää erityistä huomiota eettisiin periaatteisiin ja luottamuksellisuuteen. Palomuuuri-periaatetta on hyvä pitää esillä ja varmistaa, että peruspalvelut pidetään erillisenä maahanmuutto- ja viranomaistoiminnasta. PICUM on julkaissut yleiset eettiset oh-

jeet (2002), joihin kaikkien paperittomien kanssa työskentelevien on hyvä tutustua. Suojattomat- hankkeen raportissa on siitä tehty suomenkielinen kooste (HDL 2017, 33).

10 LOPUKSI

Tässä työmme päätösluvussa pohdimme aluksi työn sisältöä ja nostamme siitä esiin muutamia huomioita sekä ehdotuksia jatkon suhteen. Sen jälkeen arvioimme työn onnistumista ja eettisyyttä. Lopussa pohdimme vielä ammattieettisiä näkökulmia.

10.1 Pohdintaa ja ehdotuksia

Paperittomuus on monimutkainen ilmiö, joka on helppo ymmärtää liian kapealaisesti. Suomessa paperittomuus on noussut toden teolla julkiseen keskusteluun vasta viime syksystä lähtien. Etenkin uuspaperittomien osalta tilanne on kaikille uusi. Siksi on tärkeää, että paperittomien parissa toimivat järjestöt, seurakunnat, viranomaiset ja muut toimijat jakavat julkisuudessa tietoa paperittomuudesta ja tekemästään työstä. Paperittomien tarinoita on hyvä pitää viestinnässä esillä, koska konkreettisten tarinoiden kautta ilmiötä on helpompi hahmottaa. Muualla Euroopassa ja maailmassa on vakiintuneempia käytäntöjä ja vuosien aikana kertynyttä tietoa paperittomuudesta, ja sitä kannattaa Suomessa hyödyntää.

Verkostotyön avulla voidaan merkittävästi parantaa paperittomien pääsyä palvelujen piiriin. Paperittomien tavoittaminen onnistuu sitä paremmin, mitä monipuolisemmin verkostossa on toimijoita ja mitä enemmän polkuja palvelujen ääreen on. Jotta paperittomat voivat saada muitakin kuin järjestöjen tarjoamia palveluja, on keskeistä lisätä tietoisuutta palomuuriperiaatteesta kaikkien paperittomia kohtaavien ammattialojen parissa. On yhteiskunnan kokonaisvaltainen etu, että paperittomat eivät menetä luottamustaan viranomaisiin ja palveluntarjoajiin.

On elinarvoisen tärkeää, että kolmas sektori puolustaa paperittomien ihmisoikeuksia. Julkiselle vallalle kuuluvat tehtävät eivät kuitenkaan saisi päätyä järjestöjen ja vapaaehtoisten hoidettavaksi. Vaikuttamistyössä tulee edelleen pyrkiä siihen, että viranomaiset ottavat huolehtiakseen perusoikeuksien toteutumisen. Valtiovalta on ottanut linjan, jossa paperittomuuteen vastataan tekemällä paperittomien elämä Suomessa mahdollisimman vaikeaksi ja painostamalla näitä poistumaan maasta. Järjestöjen tehtävä on nostaa keskusteluun näiden linjausten perustuslaillisia ja ihmisoikeudellisia ongelmia.

Vaikuttamistyön teho voidaan moninkertaistaa, jos koko järjestö saadaan mukaan vaikuttamaan sekä suureen yleisöön että päättäjiin. Se edellyttää sitä, että järjestön jokaisella toimijalla on tietoa paperittomuudesta ja ajankohtaisista viranomaisten linjauksista. Viestinnän keinoin voidaan edistää myötätuntoista suhtautumista kanssaihmiin ja ehkäistä ja lieventää konflikteja ihmisryhmien välillä.

Toivomme, että tilanteeseen etsitään pitkäkestoisia ratkaisuja ihmisoikeussopimuksia noudattavan turvapaikkapolitiikan kautta sekä esimerkiksi helpottamalla työperäisen oleskeluluvan saamista. Paperittomien toiveena on yleensä laillistaa oleskelunsa ja päästä töihin ja monilla on jo koulutusta ja työkokemusta sekä lähtömaassaan että Suomessa. Työperusteisen oleskeluluvan saannin helpottaminen ja tilapäisten oleskelulupien myöntäminen olisi yhteiskunnallisesti kestävämpi ja inhimillisempi ratkaisu paperittomuusilmiöön.

Punaisen Ristin tulee voida toteuttaa tehtävänsä periaatteidensa mukaisesti: suojella kaikkien ihmisten elämää, terveyttä ja ihmisarvoa ja auttaa erityisesti niitä, jotka ovat suurimmassa hädässä. Toivomme opinnäytetyömme tukevan järjestön työntekijöiden ja vapaaehtoisten työtä niin, että työmme tarjoaa heille argumentteja ja tietoa järjestön paperittomuutta koskevista periaatteista ja toimintatavoista. Punaisen Ristin paperittomat -task forcen toiminta on lähtenyt hyvin käyntiin. Task forcen toimintaa kannattaa myös kehittää ja toivomme tämän työn myötä task forcen saavan enemmän resursseja työnsä toteuttamiseksi. Task forcen jäsenten roolit ja tehtävät kannattaa määritellä tarkemmin ja toimintasuunnitelmaa täydentää asettamalla tehtäville vastuuhenkilöt ja aikataulut.

Opinnäytetyömme on pitkä, joten koostamme keskeisistä havainnoista tiiviin ja visualisoivan raportin, jota voidaan käyttää Punaisen Ristin sisäisessä levityksessä. Lisäksi esittelemme opinnäytetyötä diaesityksenä Punaisen Ristin yksiköissä pyydettäessä. Opinnäytetyön tuloksia voi hyödyntää myös task forcen toimintasuunnitelman täydentämiseen. Task forcen uudet ja vanhat jäsenet voivat työn avulla vahvistaa käsityksiään siitä, mihin tavoitteisiin ja tehtäviin task forcessa kannattaa jatkossa panostaa. Opinnäytetyötä voi jakaa myös piirien ja osastojen käyttöön, jolloin se toimii sisäisen viestinnän tuotteena ja tukee paperittomat -task forcen perehdyttämistä koskevaa tavoitetta.

10.2 Työn onnistuminen ja eettisyys

Valitsimme mielestämme yhteiskunnallisesti ajankohtaisen ja merkittävän aiheen. Paperittomien määrä on kasvamassa juuri nyt, ja palveluita on systemaattisesti ja valtakunnallisesti alettu järjestää vasta syksystä 2016 lähtien. Aihe on järjestötyön kannalta merkittävä senkin vuoksi, että monet järjestöt joutuvat nyt ennen näkemättömällä tavalla perustelemaan tekemäänsä avustustyötä sekä suurelle yleisölle että päättäjille. Aiheen valinta auttaa Punaista Ristiä tekemään näkyväksi ja kehittämään toimintaansa, mutta se on myös meille omaakohtaisesti mielenkiintoinen. Meille on tärkeää saada olla edistämässä työtä, jossa huolehditaan siitä, että perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat yhteiskunnalliseen statukseen katsomatta.

Aikataulutuksen osoittautui suurimmaksi haasteeksi työn onnistumisen kannalta. Huhtikuussa oli pakko edetä nopeasti, jotta voisimme palauttaa työn sovitusti. Teimme haastattelut 13.-27.4.2017 ja kirjoitustyön huhtikuun aikana, eli hyvin tiukalla aikataululla. Mikäli aikataulu olisi sallinut, olisimme mielellämme kysyneet tarkentavia kysymyksiä saamamme uuden tiedon valossa sekä soveltaneet viitekehyksiä ja menetelmiä enemmän. Lähestyimme aihetta tapaustutkimuksellisesti, vaikkamme liiemmin esitelleet tapaustutkimusta tutkimuksellisenä valintana.

Ymmärryksemme koko opinnäytetyön sisällöstä, rakenteesta ja tarkoituksesta muuttui matkan varrella moneen kertaan. Se vei aikaa, mutta on toisaalta mer-

kittävästi rikastanut oppimiskokemustamme. Aihepiiri oli meille ennestään tuntematon ja osin siitä syystä käytimme alkuvaiheessa turhankin paljon tarkan aiheen miettimiseen ja rajaamiseen, Kokonaiskuva paperittomuudesta ja paperittomien auttamisesta hahmottuu edelleen - oppimisprosessi jatkuu varmasti tämän opinnäytetyön palauttamisen jälkeen. Oppimistamme on edistänyt mielestämme myös se, että teimme opinnäytetyön kahden opiskelijan tiiviinä tiiminä. Keskustelimme aiheesta puolen vuoden ajan lähes päivittäin ja haastoimme toistemme näkemyksiä.

Task forcen toiminnan kuvaaminen oli erityisen haastavaa, koska lähteitä toiminnan kuvauksesta osana kehittämistyötä löytyi niukalti. Mikäli vastaavia opinnäytetöitä tehdään jatkossa, kannattaisi tätä kuvaamisen ja kehittämisen suhdetta avata ja perustella mahdollisimman tarkasti. Luultavasti järjestötyössä toiminnan kuvaaminen jää usein muun kehittämistyön jalkoihin, vaikka se voisi toimia kehittämistyön selkärankana. Jos aikaa olisi ollut enemmän, olisimme voineet vahvistaa argumentteja hyödyntämällä kehittämistyön ammattikirjallisuutta. Emme onnistuneet löytämään selkeitä viitekehyksiä tai esikuvia tällaisen käynnistyvän toiminnan kuvaamiseen. Olemme kuitenkin oppineet prosessin myötä ymmärtämään paremmin toiminnan kuvaamisen merkitystä osana kehittämistyön kokonaisprosessia.

Pyrimme huomioimaan eettiset kysymykset huolellisesti koko työskentelyn ajan. Hyvän tutkimuskäytännön mukaisesti kerroimme haastattelupyynnön ohessa opinnäytetyön aiheen, tilaajan ja tarkoituksen sekä ja kerroimme, että työ tul-laan julkaisemaan. Äänitykseen pyydettiin lupa ja litteroinnit lähetettiin haastateltaville tarkistettaviksi. Kerätty haastatteluaineisto on säilytetty vain meidän käytössämme, ja se tuhottiin opinnäytetyön valmistuttua. Haastateltavien ja tutkittavien anonymiteettiä on suojeltava sitä tiukemmin, mitä arkaluontoisemmas-ta aiheesta on kysymys (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006d). Osa haastatelluista tekee työtään paperittomien tukena hyvin avoimesti, ja he olisivat voineet antaa haastattelun myös nimellään. Päätimme kuitenkin käsitellä vastauksia anonymisti haittojen ehkäisemiseksi.

Lähteiden valinnan eettisyyttä pohdimme myös työn edetessä. Olemme käyttäneet lähteinä paljon sellaisten järjestöjen ja toimittajien julkaisuja, joissa on vah-

va ihmisoikeusnäkökulma, joka heijastuu myös omissa arvoissamme. Olisimme kenties voineet syventää työtämme tuomalla siihen mukaan myös vastakkaisia näkökulmia ja käyttää niitä argumentoinnin tukena.

10.3 Ammattieettiset kysymykset

Paperittomien parissa työskentelee erityisesti sosiaalialan ammattilaisia, joita sitoo salassapitovelvoite ja ohjaavat vahvat ammattieettiset linjaukset (Aho 2017, 9-10). Yhteisöpedagogeja ja sosiaalialan ammattilaisia yhdistää etenkin ammatillisuuden ihmisoikeudellinen lähtökohta. Sosiaalialan työntekijät toimivat kuitenkin useammin lähemmässä yhteistyössä viranomaisten kanssa, jolloin paperittomuuteen liittyvät eettiset ristiriidat korostuvat.

Milla Elo selvitti sosionomiopintojensa lopputyönä kokemuksia niistä ammattieettisistä haasteista, joita paperittomia asiakkaita kohtaavat sosiaalialan työntekijät puntaroivat (Elo 2017). Selvityksen mukaan vastaajat kokivat sosiaalialan ammatillisuuden kriteeriksi kyvyn toimia viranomaisten linjauksien mukaisesti. Asiakkaan avun tarvetta ja yhdenvertaisuutta pidettiin siihen nähden toissijaisena. Sosiaalialan työntekijät olivat hämmentyneitä viranomaisohjeiden puutteesta ja kokivat sen myötä vastuun sysääntyneen yksittäisille työntekijöille. Lisäksi sosiaalialan työntekijät kokivat haasteelliseksi auttaa paperittomia, koska eivät halunneet siten kannustaa ihmisiä jäämään Suomeen paperittomaksi. Osa myös koki, etteivät paperittomat kuulu sosiaalityön asiakkaiksi, koska heiltä puuttuu oleskelulupa ja kuntapaikka. Milla Elo toivookin sosiaalityöhön lisää globaalia näkökulmaa ja ettei inhimillinen vastuu loppuisi Suomen rajalle. Olemme Elon kanssa yhtä mieltä globaalin näkökulman tärkeydestä ja mielestämme yhteisöpedagogit voisivatkin tukea sosiaalialan työntekijöiden näkemyksiä tuomalla kansainvälisempää ja kulttuurienvälistä osaamista yhteiseen ammattieettiseen keskusteluun.

Ihmisoikeuksien puolustaminen on mielestämme yhteisöpedagogien syvintä ammattietiikan ydintä. Meille yhteisöpedagogin ammatillisuus kumpuaa vahvasta palosta puolustaa jokaisen ihmisen oikeutta ihmisarvoiseen elämään ja edistää yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa. Valmistuvina yhteisöpedagogeina halu-

amme lisätä ammattialamme käsitystä Suomen ihmisoikeustilanteesta ja siitä, miten ja miksi järjestöt edistävät kaikkien maassa oleskelevien ihmisoikeuksien toteutumista. Haluamme kannustaa yhteisöpedagogeja nostamaan yhteisöis-sään paperittomien ihmisoikeudellista tilannetta keskustelun aiheeksi. Yhteisö-
jen kehittäjinä ja innostajina yhteisöpedagogeilla on tärkeä vastuu toimia mieli-
pidevaikuttajina ja olla kartalla ihmisoikeuksia koskevista ajankohtaisista tee-
moista.

Yhteisöpedagogin ammattietiikassa paperittomien tilanteen pohtiminen on eri-
tyisen tärkeää, koska yksi yhteisöpedagogien ammatillisista perustehtävistä on
ryhmien välisen suvaitsevaisuuden edistäminen. Yhteisöpedagogien on tärkeää
ymmärtää millaisessa asemassa erilaiset vähemmistöt Suomessa ovat ja kuulla
vähemmistöjen näkemyksiä siitä (Kuivakangas 2014). Tähän ymmärrykseen
pohjautuu yhteisöpedagogin rooli yhteiskunnallisena sillanrakentajana. Voidak-
semme ammatillisesti edistää jakamattomien ihmisoikeuksien toteutumista meil-
lä tulee olla ajantasainen käsitys lainsäädännöstä ja ihmisoikeuksia koskevista
yhteiskunnallisista muutoksista. Toivomme opinnäytetyömme lisäävän yhteisö-
pedagogien tietämystä siitä, miten lainsäädännöllä voidaan kaventaa ihmiso-
ikeuksia ja millä tavoin järjestötyössä vaikutetaan säädöksiin.

Lopussa haluamme kiittää seuraavia henkilöitä, jotka ovat tukeneet työmme
toteuttamista: Tarja, Johanna, Jaakko, Mirja, Leena, Paula, Vesa, Anni, Riikka,
Sanna ja Angi.

LÄHTEET

- Anttila, Pirkko 2007. Realistinen evaluaatio ja tuloksellinen kehittämistyö. 1.painos. Hamina: AKATIIMI Oy.
- Arnkil Tom Erik & Seikkula, Jaakko 2007. Dialoginen verkostotyö. 1.-3. painos. Helsinki: Tammi.
- Avun maailma 2/2017. "Muuttunut maailma vaatii uutta otetta" 19-20.
- Elo, Milla 2017. Päämäärien valtakunnan kansalaiset. Paperittomuuden ammatteettinen haaste sosiaalialan työntekijöille. Sosiaalialan koulutusohjelma. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- ENS 2017. European Network on Statelessness. What is statelessness? Viitattu 5.5. 2017. <http://www.statelessness.eu/issues>
- Espoon kaupunki 2016. Valtuuston kokous 21.11.2016 §219 Valtuustoaloite terveydenhoidon järjestämisestä paperittomille henkilöille. Viitattu 4.5.2017. http://espoo04.hosting.documenta.fi/cgi/DREQUEST.PHP?page=meeting_frames
- Gadd, Katri 2017. Paperittomat. Teoksessa Jauhiainen, Jussi S. (toim.): Turvapaikka Suomesta? Vuoden 2015 turvapaikanhakijat ja turvapaikkaprosessit Suomessa. Turun yliopiston maantieteen ja geologian laitoksen julkaisu No.5, 133-142.
- Globaalikasvatus 2017. Paperittomat -seminaari. Viitattu 3.5.2017 <http://www.globaalikasvatus.fi/tapahtumat/1527>
- Global Clinic 2017. Global Clinic - Yhteiskunnan haavoittuvimmille. Viitattu 1.5.2017 www.globalclinic.fi
- Hallamaa, Teemu 2015. Rajamäen esitys kaatoi paperittomien terveydenhoidon – Vihreät vaativat selitystä. Yle.fi. 10.3.2015. Viitattu 1.5.2017. <http://yle.fi/uutiset/3-7857430>
- HDL 2017. Helsingin Diakonissalaitos. Kohti järkeviä ratkaisuja. Uuspaperittomien tilanne, tuen tarve sekä viisi toimenpide-ehdotusta. Helsingin Diakonissa laitoksen Suojattomat-hankkeen raportti 2017. Tuuli Shinyella.
- HDL 2017b. Helsingin Diakonissalaitos. Hirundo - tukea liikkuvalla väestölle. Viitattu 4.5.2017. <https://www.hdl.fi/fi/konsernin-artikkelit/204-palvelut/kehittamishankkeet/2059-paivakeskus-hirundo>
- Helsingin kaupunki 2016. Kaupunginhallituksen esityslista 36/2016, 1V 16.11.2016, Valtuutettujen Thomas Wallgrénin ja Veronika Honkasalon aloite hätmajoituksen järjestämisessä noudatettavasta ohjeistuksesta. Viitattu 4.5.2017.
- Helsingin kaupunki 2017a. Suomessa ilman oleskelulupaa. Viitattu 29.4.2017 <http://www.infopankki.fi/fi/muutto-suomeen/ei-eu-kansalaiset/oleskelulupaongelmat/suomessa-ilman-oleskelulupaa>
- Helsingin kaupunki 2017b. Paperittomien henkilöiden julkinen terveydenhuolto Helsingissä. Viitattu 1.5. 2017 <http://www.hel.fi/www/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/hallinto/palvelut/palvelukuvaus?id=3677>
- Hoitopaikanvalinta.fi 2017. Paperittomat henkilöt. Viitattu 2.5.2017. <https://www.hoitopaikanvalinta.fi/hoitoon-ulkomailta-suomeen/oikeutesi-hoitoon-suomessa/paperittomat-henkilot/>

- Honkasalo, Veronika & Stranius, Leo & Wallgren, Thomas 2017. Valtuustoaloite 29.3.2017 Toimenpiteitä paperittomien tilanteen johdosta. Viitattu 4.5.2017. <http://www.hel.fi/static/public/apk/honkaver3/1AA24583-BB85-C15F-8734-5B1EE3C00000/Liite.pdf>
- Ihmisiä muuttoliikkeessä 2017. Viitattu 2.5.2017. <http://www.muuttoliikkeessa.fi>
- Ihmisoikeusliitto 9.9.2016. "Järjestöt vaativat: Helsingin kannettava vastuunsa hätämajoituksen järjestämisestä". Viitattu 5.5.2017. <https://ihmisoikeusliitto.fi/helsingin-kannettava-vastuunsa-hatamajoituksesta>
- IFRC 2009. Humanitarian diplomacy policy. Viitattu 4.5.2017. <http://www.ifrc.org/what-we-do/humanitarian-diplomacy/humanitarian-diplomacy-policy/>
- IFRC 2017a. The International Red Cross and Red Crescent Movement. Viitattu 2.5.2017. <http://www.ifrc.org/en/who-we-are/the-movement/>
- IFRC 2017b. Migration: programmes - Responding to the needs of migrants to preserve their dignity and keep them safe.. Viitattu 2.5.2017. http://media.ifrc.org/ifrc/what-we-do/migration/migration-programmes/?preview_id=31168
- Jauhiainen, Jussi S. 2017: Johdanto ja johtopäätökset. Teoksessa Jauhiainen, Jussi S. (toim.): Turvapaikka Suomesta? Vuoden 2015 turvapaikanhakijat ja turvapaikkaprosessit Suomessa. Turun yliopiston maantieteen ja geologian laitoksen julkaisuja No.5, 5-18.
- Jönsson, Jessica H. 2014. Local reactions to global problems: Undocumented immigrants and social work. *British Journal of Social Work* 44, 1–18. Luku *Social work discourses and undocumented immigrants*.
- Keski-Suomi 2019 2017. Tiedolla tekeminen ja tiedolla johtaminen. 1. Väliraportointi, 24.3.2017. Viitattu 5.5.2017. http://www.ks2019.fi/wp-content/uploads/2016/11/Tiedolla-johtaminen_1.-raportointi_170324.pdf
- Kosonen, Miia 2015. Tietojohtaminen ja tiedolla johtaminen. Esitys yhteisö managerikurssilla, Mikkeli 27.8.2015. Viitattu 4.5.2017. <https://www.slideshare.net/miiaak/tietojohtaminen-ja-tiedolla-johtaminen>
- Kumpula, Kristiina 2017. "Vastine: Suomen Punainen Risti ei valvo asumisvelvollisuutta". *Kansan Uutiset*. 26.4.2017
- Kuntalehti 2016. "Raportti Ruotsista: Paperittomien terveydenhuolto ei ole houkutin maahanmuutolle" 29.11.2016. Viitattu 5.5.2017
- Khosravi, Shahram 2013. "Laiton" matkaaja. Paperittomuus ja rajojen valta. 1. painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Kirkon monikulttuurisen työn tiedote, joulukuu 2016. Viitattu 3.5.2017. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/B3C904AF988EEBE6C225775903F543C/\\$FILE/joulu_2016.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/B3C904AF988EEBE6C225775903F543C/$FILE/joulu_2016.pdf)
- Kittilä, Riitta 2012. "Jos verkosto on vastaus, mikä oli kysymys?" Viitattu 25.4.2017. <https://www.soste.fi/ajankohtaista/sosteblogi/elinvoimaiset-jarjestot/jos-verkosto-on-vastaus-mika-oli-kysymys.html>
- Kuivakangas, Johanna (toim.) 2012, Yhteisöpedagogiikan uudet avaukset. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Sarja C. Oppimateriaaleja.

- Laine ym 2007: Laine, Markus, Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (toim) 2007. Tapautuskimpuksen taito. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Lehdonmäki, Ilkka 2011. Paperiton ei ole laitton. Maailman kuvalehti 10/2011.
- Lääkäriliitto 2017, Lääkäriliiton kannanotto paperittomien potilaiden ilmoittamisesta viranomaisille. Viitattu 3.5.2017.
<https://www.laakariliitto.fi/uutiset/lausunnot/laakariliiton-kannanotto-paperittomien-potilaiden-ilmoittamisesta-viranomaisille>
- Migri 2016. Maahanmuuttovirasto. Vastaanottopalvelujen lakkaaminen vastaanottolain 14 a §:n nojalla.
- Migri 2017a. Maahanmuuttovirasto. Kansainvälistä suojelua koskevat päätökset. Viitattu 26.4.2017. http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/turvapaikan_hakeminen/paatos/turvapaikka_ja_kansainvalinen_suojelu
- Migri 2017b. Maahanmuuttovirasto. Usein kysyttyä: Oleskeluluvista yleisesti. Viitattu 27.4.2017.
http://www.migri.fi/nain_palvelemme/usein_kysyttya/oleskeluluvat
- Pakolaisneuvonta 2009 Käsitteitä. 20.04.2009
http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=106
- Pakolaisneuvonta 2012: Paperittomat-hanke. Viitattu 4.5.2017.
http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=160&lang=suo
- Pakolaisneuvonta 2017a. Turvapaikkamenettely. Viitattu 4.5.2017.
www.pakolaisneuvonta.fi/?lid=35
- Pakolaisneuvonta 2017b. Turvapaikanhakijan asema Suomessa. Viitattu 4.5.2017 http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=66&lang=suo
- Paperittomat-hanke 2015. Vapaaehtoisen paluun lakimuutos luo uuden paperittomien ryhmän. Viitattu 4.5.2017. <http://www.paperittomat.fi/?p=889>
- Paperittomat-hanke 2016. Kannanotto: Oikeuksien rajoittaminen ja valvonnan lisääminen eivät ratkaise paperittomuutta. Viitattu 3.5.2017.
<http://www.paperittomat.fi/?p=1850>
- Paperittomat-hanke 2016b. Maahanmuuttoviraston ohje vastaanottopalveluiden lakkaamisesta kyseenalainen. Viitattu 5.5.2017.
<http://www.paperittomat.fi/?p=1799>
- Paperittomat-hanke 2017a. Paperittomuudesta. Viitattu 3.5.2017.
http://www.paperittomat.fi/?page_id=28
- Paperittomat-hanke 2017b. Oikeus terveyteen. Viitattu 3.5.2017.
http://www.paperittomat.fi/?page_id=347
- Pihlaja, Katri 2008. Maahanmuuttajat ja psykososiaalinen tuki lähihoitajan opinnoissa. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos, Tampereen yliopisto. Pro gradu -tutkielma.
- PICUM 2002. Platform for International Cooperation on Undocumented Immigrants. Some Guidelines for Assisting Undocumented Migrants.
http://picum.org/picum.org/uploads/file_/ethicalguidelinesinenglish.pdf
- PICUM 2007. Platform for International Cooperation on Undocumented Immigrants. Undocumented Migrants Have Rights! An Overview of the International Human Rights Framework. Brysseli: PICUM

- Platform for International Cooperation on Undocumented Immigrants (PICUM) 2014. Why “undocumented” or “irregular”? Why not “illegal”? Viitattu 4.5.2017. http://picum.org/picum.org/uploads/file_/TerminologyLeaflet_reprint_FINAL.pdf
- PSV 2017. Psykologien sosiaalinen vastuu ry. Paperittomien klinikka. Viitattu 5.5.2017. https://vastuu.fi/?page_id=151
- Raudaskoski, Joonas 2016. Helsingin kirkot alkavat vuoroviikoin tarjota yöpaikkaa kodittomille. Kirkko ja kaupunki. 14.11.2016.
- Red Cross EU Office 2016. Protecting the dignity and rights of migrants in an irregular situation. Position paper.
- Red Cross EU Office 2017. About us. Viitattu 4.5.2017. <https://redcross.eu/about>
- Saaranen-Kauppinen Anita & Puusniekka Anna 2006. Aineisto- ja teorialähtöisyys.
- KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovaranto [ylläpitäjä ja tuottaja]
- Saaranen-Kauppinen Anita & Puusniekka Anna 2006b. Tapaustutkimus. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovaranto [ylläpitäjä ja tuottaja].
- Saaranen-Kauppinen Anita & Puusniekka Anna 2006c. Strukturoitu ja puolistrukturoitu haastattelu KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovaranto.
- Saaranen-Kauppinen Anita & Puusniekka Anna 2006d. Hyvä tutkimuskäytäntö. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovaranto.
- Shariatmadari, David 2015. “Swarms, floods and marauders: the toxic metaphors of the migration debate” The Guardian 10.8.2015.
- Suomen Mielenterveysseura 2017. Suomen Mielenterveysseuran liittohallituksen kannanotto: Vihan ja suvaitsemattomuuden ilmapiiri heikentää hyvinvointia Suomessa. Viitattu 4.5.2017. <http://www.mielenterveysseura.fi/fi/suomen-mielenterveysseuran-liittohallituksen-kannanotto-vihan-ja-suvaitsemattomuuden-ilmapiiri>
- Suomen perustuslaki 731/1999. Valtion säädöstietopankki Finlex, Ajantasainen lainsäädäntö.
- SPR 2010. Punaisen Ristin vaikuttamistyö. Miten se näkyy senioritoiminnassa. <http://slideplayer.fi/slide/2613981/>
- SPR 2015. Suomen Punainen Risti. Katastrofirahaston säännöt ja kotimaanavustustoiminnan ohjeet – näin autamme äkillisten onnettomuuksien uhreja Suomessa.
- SPR 2016a. Punaisen Ristin viesti seurakunnille. Viitattu 3.5.2017. sakasti.evl.fi.
- SPR 2017a. Suomen Punainen Risti. Historia. Viitattu 3.5.2017. <https://www.punainenristi.fi/tutustu-punaiseen-ristiin/historia>

- SPR 2017b Suomen Punainen Risti. Mikä on Suomen Punainen Risti? Viitattu 3.5.2017. <https://www.punainenristi.fi/tutustu-punaiseen-ristiin/suomen-punainen-risti>
- SPR 2017c. Suomen Punainen Risti. Punaisen Ristin seitsemän periaatetta. Viitattu 2.5.2017. <https://www.punainenristi.fi/periaatteet>
- SPR2017d. Suomen Punainen Risti. Henkinen tuki. Viitattu 5.5.2017. <https://www.punainenristi.fi/tutustu-punaiseen-ristiin/tyomme-maailmalla/avun-muodot/terveystyo/henkinen-tuki>
- Sisäministeriö 16.12. 2016. Toimenpidesuunnitelma laittoman maassa oleskelun ehkäisyyn ja hallintaan.
- STM 2017. Sosiaali-ja terveystieteiden ministeriö. Kuntainfo 2/2017. Helsinki 31.1.2017. Kunnille suositukset laittomasti maassa oleskelevien kiireelliseen sosiaali- ja terveydenhuoltoon.
- STT 2017. Maahanmuutto, pakolaisuus, siirtolaisuus. Viitattu 5.5.2017. <http://stt.fi/tyylikirja/sanastot/juridisia-termeja/maahanmuutto-pakolaisuus-siirtolaisuus>
- Tehy 2017. Paperiton tarvitsee terveydenhuoltoa. Viitattu 4.5.2017. <https://www.tehylehti.fi/fi/uutiset/paperiton-tarvitsee-terveydenhuoltoa>
- THL 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Paperittomat. Viitattu 3.5.2017 <https://www.thl.fi/fi/web/maahanmuuttajat-ja-monikulttuurisuus/maahanmuuttajien-terveys-ja-hyvinvointi/paperittomat>
- Ulkomaalaislaki. Voimaantulo 1.5.2004. Viitattu 4.5.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301>
- Valkokari ym 2014. Valkokari Katri, Valjakka Tiina, Hakanen Taru, Kupi Eija & Kaarela Ilari: Palveluverkoston kehittämisen työkirja. VTT 2014. Kuopio.
- Vantaan kaupunginhallitus 2017. Kokous 6.3.2017, §10 Vastaus Timo Juurikkalan ja 27 muun valtuutetun aloitteeseen terveydenhuollon järjestämisestä paperittomille henkilöille. Viitattu 4.5.2017 <http://paatokset.vantaa.fi/ktwebbin/ktproxy2.dll?doctype=3&docid=1123805>
- Viitanen, Kaisa 2016. Paperittomat. Viitattu 3.5.2017 http://www.kaisaviitanen.com/index.php?p=1_3_Paperittomat
- Viitanen, Kaisa & Tähjä, Katja 2010. Paperittomat. 1. painos. HS Kirja.
- Wacklin, Salla-Mari 2009. Monitahoinen verkostotyö - tapaustutkimus Tampereen yliopistollisen sairaalan päihdepsykiatrian poliklinikan vauvaperhetyöstä ja sairaalan sisäisestä verkostoyhteistyöstä päihderaskauksien hoidossa. Sosiaalityö, Tampereen yliopisto. Pro gradu -tutkielma.
- YK-liitto 2017. Ihmisoikeudet. Viitattu 4.5.2017. <http://www.ykliitto.fi/yk70v/yk/ihmisoikeudet>

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Korniloff, Meri 2017. Paperittomat-hankkeen koordinaattori. Puhelinhaastattelu 24.4.2017.

Laihia, Marja-Liisa 3.5. 2017. Henkilökohtainen tiedonanto sähköpostitse 3.5.2017.

Task force 2016-2017. Muistiot, kokoukset ja sisäinen viestintä (Ei julkisia)

LIITTEET

Liite 1a: Haastattelukysymykset verkostotoimijoille

Kysymykset

1. Miten kuvailisit yleisesti paperittomien tilannetta paikkakunnalla? Paljonko heitä on tavattu?
2. Mitkä ovat paperittoman palveluohjauksen askeleet? Miten ja missä ohjaus toteutuu käytännössä?
3. Onko paperittomille myönnetty kunnasta toimeentulotukea?
4. Mitä asiantuntemusta tai muita resursseja verkostossa tarvittaisiin lisää?
5. Minkä hyvän käytännön haluaisit jakaa?
6. Näetkö tarvetta lisätä yhteistyötä paperittomia tukevien paikallisten verkostojen välillä?

Liite 1b: Haastattelukysymykset task forcen jäsenille

Task forcen tavoitteet liittyvät vaikuttamistoimintaan, sisäiseen viestintään ja avustustoimintaan. Miten task force on tähän mennessä onnistunut tavoitteissaan? Arvioi asteikolla 1 - 10.

1. Piireillä, osastoilla ja vastaanottokeskuksilla on ajantasaista tietoa paperittomuudesta ja paperittomien palveluista omalla toiminta-alueellaan. (Tilannekuva, perehdyttäminen)

Arvosanasi:

Perustele arviosi:

Mitä tulisi tapahtua, että antaisit paremman arvosanan?

2. Tietouden lisääminen paperittomista järjestön sisäisesti ja suurelle yleisölle sekä päättäjiin vaikuttaminen erillisen vaikuttamissuunnitelman tavoitteiden saavuttamiseksi. (Kunnat tarjoavat paperittomat käyttävät palveluita, lakimuutokset jne)

Arvosanasi:

Perustele arviosi:

Mitä tulisi tapahtua, että antaisit paremman arvosanan?

3. Avustustoiminta: Piirit ja osastot ovat aktiivisia paperittomien auttajia valmiussuunnitelman mukaisesti. (Materiaaliapu, päiväkeskus, hätämaajoitus jne)

Arvosanasi:

Perustele arviosi:

Mitä tulisi tapahtua, että antaisit paremman arvosanan?

Liite 2. Paperittomia tukevien verkostojen jäseniä tammikuussa 2017. Lähde: SPR:n piirikysely

Järjestöjä	Seurakuntia	Valtion ja kuntien toimijoita
Diakonissalaitos	Evankelis-luterilainen	Aluehallintovirasto
Emmaus	Ortodoksinen	Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä
Ensi- ja turvakoti	Helluntaiseurakuntia	IOM
Global Clinic	Islamilainen yhdyskunta	Kaupunginjohtaja
Hiv-tukikeskus	Vapaakirkko	Kunnan sosiaalityö
Kansalaistaloja		Kunnan maahanmuuttopalvelut
Kansanopisto		Pelastuslaitos
MLL		Poliisi
Monikulttuurisuuskeskuksia		Rikosuhripäivystys RIKU
Monikulttuurisuusyhdistyksiä		Vastaanottokeskus
NMKY		
Pakolaisapu		
Pakolaisneuvonta		
Pro-tukipiste		
Siniristi		
Suomen Mielenterveysseura		
Vapaa Liikkuvuus –verkosto		
Vailla vakinaista asuntoa		
Vapaaehtoistyön keskuksia		
Pelastusarmeija		
SPR:n osastoja ja piirejä		

Liite 3. Verkostojen koollekutsijat. Lähde: SPR:n piirikysely tammikuussa 2017

Koollekutsuja	Perustettu v. 2016	Perustettu aiemmin
Kaupunki	11	
Seurakuntayhtymä	1	1
SPR	6	
Muu järjestö		2

Liite 4. Verkotot paikkakunnittain. Lähde: SPR:n piirikysely tammikuussa 2017

Piiri	Kunta	Toimijoita
Helsinki ja Uusimaa	Helsinki/valtakunnallinen	16
	Espoo	2
	Vantaa	4
Häme	Tampere	5
	Hämeenlinna	7
Kaakkois-Suomi	Imatra	6
	Kouvola	4
	Pieksämäki	4
Lappi	Kemi	8
	Kemijärvi	8
	Rovaniemi	15
Länsi-Suomi	Jyväskylä	9
Oulu	Oulu	10
	Pudasjärvi	5
	Raahe	8
Satakunta	Pori ja Rauma	5
Savo-Karjala	Joensuu	14
Varsinais-Suomi	Turku	9
Österbotten	Kristiinankaupunki	14
	Pietarsaari	7
	Vaasa	14